SPRAWOZDANIA

TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

68

1 I 2014 – 31 XII 2014

TNT

TORUŃ 2015

REDAKTOR NACZELNY WYDAWNICTW TNT
Grażyna Halkiewicz-Sojak

Opracowanie redakcyjne
Bożena Sołtys

ISSN 0371-375x

TOWARZYSTWO NAUKOWE W TORUNIU

Wydanie I. Ark. wyd. 4,5. Ark. druk. 3,5

Wąbrzeskie Zakłady Graficzne
Wąbrzeźno, ul. Mickiewicza 15

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU

Nr 68

1 I 2014 – 31 XII 2014

SPIS TREŚCI

I. DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA

Przemówienie prezesa Towarzystwa prof. dra hab. Jana Kopcewicza ….… 5

Wykład prof. dra hab. Bogdana Burdzieja „Polskie koncepcje państwa żydowskiego przed Theodorem Herzlem”……..……...…… 13

Protokół Walnego Zgromadzenia członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 2 marca 2015 roku …..……..…… 32

Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2014 ……...…….. 34

Sprawozdanie z gospodarki finansowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2014 ……... 42

Protokół posiedzenia Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 26 lutego 2015 roku ……..……. 45

Zmiany w składzie Towarzystwa …….……... 47

II. SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I

Dygdała J., Lustracja województw Prus Królewskich 1765, t. IV: Indeksy.. 48

Wierzchosławski Sz., Historia Pomorza, t. V, cz. 1 (1918–1939): Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk …… 48

Biskup R., Księga formularzowa proweniencji sambijskiej z XV w. ….…. 48

Tandecki J., Neuere Editionen der sogenannten „Ego-Dokumente” und andere Projekte in den Editionswissenschaften …….……. 48

Brunswig R., Prehistoric Indian Plant Use in Colorado’s Rocky Mountains, USA ……. 48

WYDZIAŁ II

Posiedzenia Komisji Historii Sztuki i Konserwatorstwa ……..…… 49

WYDZIAŁ III

Hyjek M., Czy komórki macierzyste przedłużą nam życie?……..…… 50

Posiedzenia Komisji Nauk Biologicznych ……..……. 50

Posiedzenia Komisji Geograficzno-Geologicznej ……..…….. 52

WYDZIAŁ V

Perszon J., Bunt teologów – kryzys „Humane vitae" papieża Pawła VI (1968 r.) ……...…… 53

Perszon J., Raban w Kościele. III Nadzwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów nt. „Wyzwania duszpasterskie związane z rodziną w kontekście ewangelizacji"…….…… 53

WYDZIAŁ VI

Drewa T., Rola leczenia operacyjnego w miejscowo zaawansowanym raku gruczołu krokowego ……..…….……...……..… 54

Sawrycki P., Chemioterapia we wczesnej fazie rozsiewu raka gruczołu krokowego ……..…….... 54

Chudy M., Leczenie operacyjne przepukliny pachwinowej laparoskopową techniką TEP ……...……...… 54

Tomczak P., Sekwencyjne leczenie systemowe rozsianego raka nerkowo-komórkowego ……...…….……..… 54

WYDZIAŁ VII

Żuchowska D., Kurs walutowy w niestabilnym otoczeniu – wyzwania i dylematy ……..……. 54

Zybertowicz A., Pogoń za rentą polityczną: peryferyjna czy strukturalna patologia polskiej transformacji? …….…….. 54

Kosiedowski W., Stanaitis S., Kola-Bezka M., Przemiany na wschodnim pograniczu UE. Konwergencja czy dywergencja? ……. 54

WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU ZA ROK 2015 ……..…… 55

I

DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA w dniu 2 marca 2015 r.

PRZEMÓWIENIE PREZESA TOWARZYSTWA PROF. DRA HAB. JANA KOPCEWICZA

Szanowni Państwo,

kultywując wieloletnią tradycję członkowie Towarzystwa Naukowego w Toruniu spotykają się w rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, aby wysłuchać sprawozdania z działalności Zarządu Towarzystwa w minionym roku. Stanowi to okazję do przedstawienia naszych osiągnięć i sukcesów, a także trudności i niepowodzeń.

Jest mi szczególnie miło powitać zaproszonych gości: pana Marcina Czyżniewskiego, przewodniczącego Rady Miasta Torunia, panią Ewę Banaszczuk-Kisiel, dyrektor Wydziału Promocji Urzędu Miasta Torunia, pana Zbigniewa Derkowskiego, dyrektora Wydziału Kultury Urzędu Miasta Torunia, panią doktor Monikę Wiśniewską, dyrektor Centrum Nowoczesności „Młyn Wiedzy", oraz przedstawicieli pozostałych bliskich nam instytucji.

Witam serdecznie członków honorowych naszego Towarzystwa pana profesora Andrzeja Tomczaka oraz pana profesora Stanisława Salmonowicza. Witam także wszystkich członków Towarzystwa, którzy zechcieli przybyć na nasze spotkanie, aby zastanowić się nad teraźniejszością i co, jak sądzę, ważniejsze – przyszłością naszego stowarzyszenia.

Szanowni Państwo, w roku 2014 Towarzystwo Naukowe organizowało lub współorganizowało cztery konferencje: wspólnie z Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie, UMK oraz Polską Akademią Nauk konferencję naukową „Heterogeniczność przestrzeni miejskiej w Królestwie Polskim i Rzeczypospolitej Obojga Narodów w epoce przedprzemysłowej – w 750-lecie lokacji Nowego Miasta Torunia (1264–1214)"; wspólnie z UMK „III Interdyscyplinarną Konferencję Młodych Badaczy „Pismo i piśmienność w mieście średniowiecznym i nowożytnym"; tradycyjnie z władzami Torunia, UMK oraz Kurią Diecezjalną w Toruniu kolejną sesję Colloquia Torunensia pt. „Spór o prawa kobiet" oraz wspólnie z Gminą Unisław konferencję popularnonaukową w związku z setną rocznicą śmierci ks. Stanisława Kujota (1845–1914).

Realizując statutowe zadania związane z popularyzacją nauki współorganizowaliśmy także Toruński Festiwal Nauki i Sztuki, zorganizowaliśmy też wystawę poświęconą ks. S. Kujotowi prezentowaną w Szkole Podstawowej w Wybczu oraz prelekcję w Wąbrzeźnie poświęconą Waltherowi Hermannowi Nernstowi, wybitnemu fizykowi, laureatowi nagrody Nobla, którego 150 rocznicę urodzin obchodziliśmy w minionym roku.

W roku 2014 realizowaliśmy dziewięć projektów badawczych. W ogłaszanych cyklicznie konkursach Narodowego Centrum Nauki złożyliśmy wnioski o finansowanie projektów w roku 2015 i latach kolejnych. W czwartej edycji Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki także wystąpimy z nowymi wnioskami. Wciąż czekamy na rozstrzygnięcie części z tych konkursów; szczegóły, w tym także finansowe, przedstawi Państwu sekretarz generalny prof. Roman Czaja.

O wsparcie mniejszych projektów – ważnych jednak dla naszego miasta i regionu – w roku 2014 występowaliśmy do władz samorządowych (zarówno Urzędu Miasta Torunia, jak i Urzędu Marszałkowskiego). W minionym roku tą drogą uzyskaliśmy dofinansowanie siedmiu projektów: wydania materiałów z XIX sesji Colloquia Torunensia pt. *Prawda i uczciwość w sferze publicznej*; druku kolejnego zeszytu „Atlas Twierdzy Toruń"; wydania zbioru wspomnień mieszkańców naszego miasta, przygotowanego przez Komisję Przyjaciół Pamiętnikarstwa, oraz druku pracy poświęconej Mikołajowi Kopernikowi autorstwa prof. Teresy Borawskiej, a także prowadzenia Biblioteki i Archiwum Profesora Konrada Górskiego; dofinansowanie ze strony władz samorządowych pozwoliło nam również na organizację dwóch wspomnianych już konferencji. Za wsparcie tych inicjatyw dziękujemy bardzo Prezydentowi Miasta Torunia Michałowi Zaleskiemu, Marszałkowi Województwa Kujawsko-Pomorskiego Piotrowi Całbeckiemu, a także Jego Ekscelencji Księdzu Biskupowi Andrzejowi Suskiemu oraz Jego Magnificencji Rektorowi UMK prof. Andrzejowi Tretynowi.

W poprzednim roku wydaliśmy drukiem 12 pozycji książkowych oraz kolejne tomy czasopism: kwartalnika „Zapiski Historyczne" i rocznika „Ordines Militares". Szczególnie dumni jesteśmy z kolejnych 4 zeszytów i Suplementu cieszących się dużym zainteresowaniem „Zapisek Historycznych", które wydajemy już ponad 100 lat, oraz ze wznowienia serii „Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego" (3 tomy).

W roku 2014 dzięki wsparciu finansowemu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Gminy Miasta Toruń udało się nam znacznie poszerzyć ofertę wydawniczą, szczególnie w zakresie prac popularnonaukowych (poświęconych wybitnym uczonym: Mikołajowi Kopernikowi, Albertowi Michelsonowi, Waltherowi Nernstowi), ale także naukowych. Podkreślenia wymaga fakt, iż nasze publikacje spotykają się z rosnącym zainteresowaniem czytelników,

o czym świadczy wzrost sprzedaży, w dużej mierze za pośrednictwem strony internetowej.

W dalszym ciągu prowadziliśmy prace nad poprawą stanu technicznego budynku Towarzystwa. Dzięki wsparciu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Gminy Miasta Toruń zrealizowaliśmy pierwszy etap prac nad osuszeniem i izolacją przeciwwilgociową fundamentów budynku (mur od strony ulicy Dominikańskiej). Celem jest wyremontowanie pomieszczeń piwnicznych i przystosowanie ich do pełnienia funkcji merytorycznych.

Szanowni Państwo, w dniu dzisiejszym spotykamy się także, aby podsumować naszą 3-letnią kadencję i wybrać osoby, które wejdą do Zarządu Towarzystwa na kolejne trzy lata, proszę więc pozwolić mi na krótkie podsumowanie tego okresu.

W tym czasie podjęliśmy działania zmierzające do otwarcia Towarzystwa Naukowego na środowiska pozaakademickie (lekarzy, przedsiębiorców, nauczycieli, muzealników). Elementem tych działań była przeprowadzona w roku 2013 zmiana statutu Towarzystwa oraz dążenie do rozbudowy struktury naszego stowarzyszenia przez tworzenie nowych wydziałów. Choć proces ten trwa nadal, możemy wskazać na tym polu nasze niewątpliwe sukcesy, jak utworzenie i aktywne działanie Wydziału Ekonomii i Biznesu oraz wyraźna aktywizacja działań Komisji Historii Sztuki i Konserwatorstwa, ale także niepowodzenia, jak powrót Wydziału Medycznego do formy komisji w ramach Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego.

Zgodnie z zaleceniami Komisji Rewizyjnej poczyniliśmy kroki zmierzające do poprawienia regularności wpłat składek członkowskich. Działania te oparliśmy o warunkową abolicję oraz informację (listy przypominające o stanie zaległości), co pozwoliło z jednej strony na weryfikację liczby członków Towarzystwa, z drugiej natomiast przyniosło znaczny spadek wysokości zaległych składek.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom odbiorców – czytelników systematycznie poszerzaliśmy, korzystając tu ze wsparcia Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz władz samorządowych, ofertę wydawnictw. Nie zaniedbując naszych sztandarowych serii („Roczniki", „Fontes") i czasopism („Zapiski Historyczne") wznowiliśmy serię „Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego", powiększyliśmy ofertę prac popularnonaukowych i wydanych poza seriami, a także, realizując ideę naszych poprzedników, uruchomiliśmy nową serię „Ludzie Nauki i Sztuki Torunia", w ramach której prezentowane będą sylwetki i dokonania wybitnych przedstawicieli świata nauki i kultury naszego miasta. Działania te obok realizacji naszych statutowych celów przyniosły także wymierny efekt w postaci wzrostu przychodów ze sprzedaży wydawnictw.

Realizując statutowe zadania Towarzystwa podejmowaliśmy działania zmierzające do popularyzacji i upowszechniania wyników badań naukowych. Corocznie włączamy się w organizację Toruńskiego Festiwalu Nauki i Sztuki oraz

sesji Colloquia Torunensia. Wspólnie z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika organizowaliśmy kilka konferencji, jak cykliczne Ordines Militares Colloquia Torunensia Historica, sesje polsko-niemieckiej grupy dyskusyjnej ds. edycji źródeł oraz upamiętniające tak ważne w dziejach naszego miasta wydarzenia, jak 750-lecie klasztoru Dominikanów w Toruniu, jubileusz lokacji Nowego Miasta Torunia czy setna rocznica śmierci ks. Stanisława Kujota.

Kontynuując działania podjęte przez naszych poprzedników dążyliśmy do wzrostu liczby realizowanych projektów badawczych. Skutecznie aplikowaliśmy w kolejnych edycjach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki oraz konkursach Narodowego Centrum Nauki. Jestem głęboko przekonany, iż kolejny Zarząd będzie kontynuował nasze działania w tym zakresie.

W roku 2014 z naszego grona odeszli na zawsze członkowie wydziałów: Tadeusz Zakrzewski, Lech Dubikajtis i Stanisław Jędrzejewski.

Proszę pozwolić mi na chwilę wspomnień o zmarłych.

Dr Tadeusz Zakrzewski

Dnia 24 marca 2014 r. zmarł dr Tadeusz Zakrzewski, członek Wydziału I Towarzystwa Naukowego w Toruniu, od 1971 r. do przejścia na emeryturę w 1985 r. dyrektor Biura Towarzystwa. Był postacią znaczącą dla samego Towarzystwa Naukowego, jak i dla życia naukowego w Toruniu, jako badacz spraw lokalnych, organizator przedsięwzięć kulturalnych, wydawca, bibliofil, kolekcjoner dokumentów życia społecznego, pocztówek, znawca historii fotografii dawnego Torunia.

Urodzony 4 sierpnia 1922 r. w Podgórzu, wówczas jeszcze samodzielnym mieście, po jego administracyjnym włączeniu kilkanaście lat później w granice miasta Torunia stał się pełnym jego obywatelem, i tym dwom miejscom – Podgórzowi i Toruniowi – poświęcił swoją uwagę badawczą, w znaczący sposób wzbogacając wiedzę historyczną o ich lokalnej przeszłości. Nie był jednak zawodowym historykiem. Jako absolwent prawa toruńskiego uniwersytetu przez wiele lat pracował poza instytucjami nauki i kultury, dopiero związanie się z TNT połączyło jego drogę zawodową z zamiłowaniem do historii. Jednak nie od razu były to związki pełne, początkowo bowiem, od 1 sierpnia 1971 r. został zatrudniony jako dyrektor biura TNT nadzorujący remont gmachu Towarzystwa, a jego członkiem został dopiero w 1973 r. Jako dyrektor Biura był nie tylko koordynatorem remontu, ale także współorganizował przypadające w 1975 r. obchody stulecia Towarzystwa. Aktywność organizacyjna dra Zakrzewskiego objawiała się również poza TNT – był jednym ze współorganizatorów jubileuszu kopernikowskiego w 1973 r., wcześniej współpracował z Biurem Wystaw Artystycznych i Muzeum Okręgowym przy organizacji wystaw, czego pokłosiem stały się liczne teksty jego autorstwa w katalogach. Jego pozycję w lokalnym środowisku kolekcjonerów i wydawców potwierdzało powierzenie mu

w 1972 r. na lat osiemnaście funkcji prezesa Towarzystwa Bibliofilów im. Joachima Lelewela i redakcji periodyku historycznego „Rocznik Toruński" od roku 1975 do 1994.

Najtrwalszym dokonaniem dra Tadeusza Zakrzewskiego są jednak opracowania historyczne wielu aspektów historii Torunia. Już jego przygotowana pod kierunkiem prof. Witolda Łukaszewicza i obroniona w 1976 r. rozprawa doktorska „Polskie instytucje i organizacje w Toruniu pod zaborem pruskim w latach 1815–1920" wskazywała na zainteresowania badawcze dotyczące życia polskiej społeczności miasta; do tematyki tej, zwłaszcza dla okresu przełomu XIX i XX w., wracał później wielokrotnie. Podobnie ważna była dlań biografistyka – jest autorem bardzo licznych biogramów w „Toruńskim Słowniku Biograficznym". Ale z pewnością wśród tak wielu prac jego pióra wyróżniają się opracowania będące rezultatem zainteresowania historią toruńskiej fotografii i fotografów, wykorzystujące fotografie jako ważkie źródło historyczne. W 1999 r. ukazało się pokaźne wydawnictwo albumowe *Toruń: Miasto i ludzie na dawnej fotografii (do 1939 roku)*, do dziś stanowiące podstawowe opracowanie tego rodzaju. I wreszcie pierwsza i ostatnia rzecz w jego dorobku historyka: Podgórz jako przedmiot badań; uwieńczeniem tego nurtu stała się opublikowana wraz z Karolą Ciesielską w 2005 r. książka *450 lat toruńskiego Podgórza 1555–2005*.

Za zasługi dla Miasta Torunia dr Tadeusz Zakrzewski otrzymał w 2002 r. medal Thorunium.

Jego pogrzeb odbył się 29 marca 2014 r.; pochowany został na podgórskim cmentarzu przy ul. Poznańskiej.

Prof. dr hab. Lech Dubikajtis

Lech Dubikajtis urodził się w Warszawie 6 października 1925 r. w rodzinie wojskowego, oficera broni pancernej. Przed wybuchem wojny ukończył w Wilnie I klasę w Gimnazjum Zygmunta Augusta. Wcześniej rodzina mieszkała przez pewien czas w Krakowie, gdzie L. Dubikajtis uczęszczał do początkowych klas szkoły powszechnej. W 1945 r. na tajnych kompletach uzyskał w Wilnie maturę. W transporcie z Wilna do Lublina, krótko po śmierci ojca, znalazł się tylko z matką. Rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej z tymczasową siedzibą w Lublinie; studiował tam przez rok, czyniąc zadość marzeniu ojca, by został inżynierem. Zdał wówczas egzamin z geometrii u prof. Juliusza Rudnickiego, który później wywarł duży wpływ na jego działalność naukową. Po roku przeniósł się na Wydział Elektrotechniki Politechniki Gdańskiej, a stamtąd przybył do Torunia, gdzie od 1948 r. studiował na UMK matematykę. Jednocześnie pracował jako zastępca asystenta w Seminarium Matematycznym UMK. Jako student był jednym z dwojga stypendystów stypendium im. Juliusza Rudnickiego.

Studia matematyczne Lech Dubikajtis ukończył na UMK w 1950 r. Jako młody pracownik naukowy, prócz pracy na UMK, przez pewien czas był też nauczycielem w liceach ogólnokształcących (I LO w Toruniu, LO w Wąbrzeźnie), jednak jego promotor, prof. Stanisław Jaśkowski, poprosił, by mimo trudnej sytuacji materialnej nie „rozpraszał się" i poświęcił wyłącznie nauce. 26 czerwca 1954 r. uzyskał doktorat, według nowych – wzorowanych na radzieckich – przepisów, w Instytucie Matematycznym PAN w Warszawie, na podstawie pracy „Aksjomatyka geometrii kul (Liego)". Promotorem był prof. Jaśkowski, a recenzentami profesorowie: Stanisław Gołąb, Andrzej Mostowski i Edward Otto. Otrzymał wówczas tytuł kandydata nauk. Oprócz pracy na UMK przez pewien czas dojeżdżał na zajęcia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku, pracował także na pół etatu w Instytucie Matematycznym Polskiej Akademii Nauk. Kiedy jeszcze niewielu pracowników naukowych odbywało staże zagraniczne, korzystał w latach 1959–1960 i 1966–1967 ze stypendium naukowego na Sorbonie, w Instytucie Henri Poincarégo. W końcowym okresie pracy na UMK kierował Zakładem Logiki Matematycznej i Metodyki Nauczania Matematyki.

Jednak żył nie tylko samą matematyką. W 1956 r. był założycielem na UMK Uniwersyteckiego Dyskusyjnego Klubu Filmowego, a potem przez wiele lat jego prezesem. Był także jednym spośród grona młodszych pracowników nauki, których profesor Karol Górski zaprosił jako członka założyciela Klubu Inteligencji Katolickiej w Toruniu. Od 1960 r. był członkiem Wydziału III Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Profesorem nadzwyczajnym został dopiero w 1972 r. Wstrzymywanie tzw. kariery naukowej i uniemożliwianie wyjazdu z Torunia do Gdańska, gdzie powstawał nowy uniwersytet, miało charakter represji.

Od roku akademickiego 1972–1973 rozpoczął nowy „etap życia" w Katowicach, gdzie przez lata był profesorem na Uniwersytecie Śląskim. Jednocześnie dojeżdżał do Wyższej Szkoły Pedagogicznej (wcześniej Wyższej Szkoły Nauczycielskiej) w Częstochowie. Bliski był mu ruch solidarnościowy. Był wiceprzewodniczącym Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność" na WSP w Częstochowie. Etap „śląski" trwał około 10 lat i był przerywany pobytami zagranicznymi w charakterze visiting profesora: w Brazylii na Uniwersytecie w Sao Paulo w 1975 r. i na Uniwersytecie w Ciampinas (1975–1976), a potem kolejno w Lille we Francji (1982–1983) i na Uniwersytecie Katolickim w Louvain (Lowanium) w Belgii (1983), a także na stypendium we Włoszech, we Florencji, w roku 1983. W 1983 r. rozpoczął się około dwudziestoletni pobyt we Włoszech, zakończony na Uniwersytecie w Cosenzy, gdzie w 1985 otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. W trakcie pracy na tym uniwersytecie pełnił m.in. funkcję prodziekana.

Po roku 2000 rozpoczął się powrót profesora na stałe do Polski, do Torunia, gdzie państwo Dubikajtisowie kupili dom na osiedlu Brzezina. Był to powrót

przerywany jeszcze wieloma wyjazdami zagranicznymi. Profesor Lech Dubikajtis „uprawiał" w życiu trzy gałęzie matematyki. Były to: geometria, logika i podstawy matematyki. W ostatnim okresie życia skłaniał się też ku filozofii matematyki. W tym, co do pewnego etapu tworzył w geometrii, czuł się spadkobiercą profesora Juliusza Rudnickiego. Rozwijał logikę, ukierunkowany przez profesora Stanisława Jaśkowskiego. W kolejnych uczelniach był opiekunem ponad stu prac magisterskich. Ponadto wypromował kilkunastu doktorów. Był autorem wielu prac naukowych z uprawianych przez siebie gałęzi matematyki. Napisał też kilka podręczników uniwersyteckich z geometrii.

Lech Dubikajtis zmarł w Święto Niepodległości, 11 listopada 2014 r. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Wybickiego w Toruniu.

Prof. zw. dr hab. Stanisław Jędrzejewski

W dniu 8 lutego w Toruniu zmarł w wieku 91 lat profesor Stanisław Jędrzejewski, wieloletni nauczyciel akademicki Wydziału Prawa i Administracji UMK oraz członek TNT.

Urodził się 21 kwietnia 1922 r. w Warszawie. Po ukończeniu szkoły podstawowej rozpoczął tam naukę w III Gimnazjum Męskim, którą przerwał wybuch II wojny światowej. Po trudnych latach okupacji hitlerowskiej kontynuował naukę w szkole średniej. Maturę zdał w Liceum dla Dorosłych w Olsztynie w 1947 r. W latach 1945–1949 pracował w Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie. W 1950 r. podjął pracę w ówczesnym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Toruniu, gdzie pracował do 1960 r. W 1961 r. rozpoczął wykonywanie zawodu prokuratora w Prokuraturze Powiatowej w Toruniu, zajmując się problematyką prokuratorskiej kontroli przestrzegania prawa. Od 1967 r. równolegle ze sprawowaniem funkcji prokuratora pracował na WPiA UMK, z którym zawodowo związał się od 1969 r.

Profesor Stanisław Jędrzejewski studia prawnicze ukończył w 1951 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Tutaj doktoryzował się w 1969 r. na podstawie rozprawy, w której w znacznym zakresie wykorzystane zostały materiały empiryczne dotyczące przestrzegania przepisów prawa budowlanego w świetle prokuratorskiej kontroli przestrzegania prawa. W 1974 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie rozprawy pt. „Ochrona uprawnień obywatela w polskim systemie kontroli administracji". W 1975 r. został mianowany docentem. W 1987 r. doc. dr hab. Stanisław Jędrzejewski otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego. Od 1974 r. był członkiem TNT.

Profesor pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji. W latach 1974–1976 był prodziekanem Wydziału Prawa i Administracji, następnie od 1977 r. do 1979 r. pełnił funkcję kuratora Zakładu Prawa Rolnego, a w latach 1979–1990 był kierownikiem Zakładu Administracji Gospodarczej. W latach 1982–1984 ponownie objął funkcję prodziekana Wydziału, a od 1984 r. do 1990 r. był dyrek-

torem Instytutu Administracji i Zarządzania. Od utworzenia Katedry Administracyjnego Prawa Gospodarczego (1991 r.) do 1996 r. był jej kierownikiem.

Profesor był promotorem w pięciu przewodach doktorskich, a recenzentem w czternastu przewodach doktorskich i trzech przewodach habilitacyjnych oraz w trzech przewodach profesorskich.

Dobra znajomość praktyki działania administracji i realistyczne spojrzenie na całokształt problematyki prawa administracyjnego, umiejętność przedstawiania pogłębionych rozważań teoretycznych, a także talenty dydaktyczne profesora powodowały dużą frekwencję na jego zajęciach, wykładach i seminariach prowadzonych na wszystkich typach studiów Wydziału Prawa i Administracji UMK. Liczba zgłoszeń na seminaria magisterskie i dyplomowe z reguły przekraczała realne możliwości ich uwzględniania.

Prof. dr hab. Stanisław Jędrzejewski wniósł istotny i liczący się wkład w prace legislacyjne związane z tworzeniem nowoczesnego prawa budowlanego. Opracowany i wygłoszony w 1970 r. na sesji naukowej Instytutu Nauk Prawnych PAN zasadniczy referat pt. „Teoretyczne oceny przydatności obowiązującego prawa budowlanego" zainicjował prace nad głęboką reformą prawa budowlanego, w których profesor następnie aktywnie uczestniczył jako konsultant. Wiele propozycji i tez zgłoszonych przez niego w toku prac nad reformą zastało uznanych i uwzględnionych w nowej ustawie z 1974 r. – Prawo budowlane. Jeszcze większy był jego udział w pracach legislacyjnych nad prawem budowlanym z 1994 r.

Profesor Stanisław Jędrzejewski pełnił również wiele odpowiedzialnych funkcji związanych z procesem legislacyjnym, a mianowicie: był członkiem Zespołu Doradców Sejmowych IX Kadencji oraz Zespołu Prawa Administracyjnego Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, a w latach 1974–1994 ekspertem sejmowym w zakresie prawa budowlanego.

Profesor został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Brązowym Krzyżem Zasługi, medalem za zasługi dla UMK, medalem za zasługi dla Wydziału Prawa i Administracji, medalem za zasługi dla województwa bydgoskiego.

Dorobek naukowy profesora obejmuje łącznie 133 publikacje, w tym 14 opracowań o charakterze monograficznym, studiów i rozpraw, 17 podręczników i skryptów, 34 wygłoszone i opublikowane referaty naukowe, 38 artykułów, 27 glos, 3 zbiory przepisów i 6 innych publikacji. Wartość tego dorobku wyraża się także w rzadko spotykanym w karierze naukowej z dziedziny prawa bliskim kontakcie z praktyką stosowania prawa, co powoduje, że prace naukowe prof. dra hab. Stanisława Jędrzejewskiego cechuje także walor praktycznej, społecznej przydatności. Działalność naukowo-dydaktyczną profesor łączył zawsze bardzo ściśle z umiejętnym wykorzystaniem jej wyników w dydaktyce.

Stanisław Jędrzejewski należał do ścisłego grona wybitnych przedstawicieli doktryny prawa administracyjnego. Przedmiotem jego szczególnych i stałych

zainteresowań były trudne i bardzo z wielu względów ważne zagadnienia prawa budowlanego i kontroli administracji. Doświadczenia zdobyte w pracy zawodowej w kilku działach administracji, na różnych szczeblach i odpowiedzialnych stanowiskach, przyczyniły się do ścisłego powiązania pracy dydaktycznej i naukowej z potrzebami praktyki, zostały też twórczo wykorzystane w licznych publikacjach, zarówno ściśle teoretycznych, jak też w skryptach, a także w toku zajęć dydaktycznych.

Profesor był wybitnym znawcą prawa budowlanego oraz znakomitym jego popularyzatorem przez prowadzone z tego zakresu wykłady i szkolenia oraz opracowywane materiały. Drugą dziedziną, w której należał do uznanych powszechnie autorytetów, była sfera kontroli administracji publicznej. I w tym zakresie jego dorobek naukowy, dydaktyczny oraz organizacyjny cieszył się powszechnym uznaniem.

Profesor Stanisław Jędrzejewski został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Toruniu.

Z naszego grona odszedł także członek zwyczajny Towarzystwa: mgr Michał Jerzy Szreffel.

Bardzo proszę o powstanie i uczczenie pamięci wszystkich zmarłych chwilą ciszy.

WYKŁAD PROF. DRA HAB. BOGDANA BURDZIEJA

POLSKIE KONCEPCJE PAŃSTWA ŻYDOWSKIEGO PRZED THEODOREM HERZLEM*

W lutym roku 1896 ukazało się w Wiedniu i w Lipsku *Państwo żydowskie* Theodora Herzla[1]. Niespełna stustronicowa książka austriackiego literata i dziennikarza, felietonisty liberalnej gazety „Neue Freie Presse", zasymilowanego Żyda węgierskiego, wzbudziła wielkie zainteresowanie opinii publicznej, przede wszystkim żydowskiej, zarówno w Niemczech, jak w Austrii, a także w jej kraju związkowym – Galicji[2]. W krótkim czasie pojawiły się kolejne wydania, a wieści o koncepcjach autora szybko rozniosły się po Europie i za Oceanem[3].

---

* Poszerzona wersja wykładu wygłoszonego na Walnym Zgromadzeniu Towarzystwa Naukowego w Toruniu dnia 2 marca 2015 r.

[1] Zob. *Der Judenstaat. Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage*, von Dr. T. Herzl, Wien–Leipzig 1896, ss. 86.

[2] Zob. H. Zohn, *Die Rezeption Herzls in der jüdischen Welt*, [w:] *Theodor Herzl und das Wien des Fin de siècle*, hg. von N. Leser, Köln–Graz 1987, s. 97-112.

[3] Według Associated Press „Hebrajczycy na całym świecie organizują się" wokół planu Herzla – zob. *Israel redivivus*, Los Angeles Times, July 31, 1897. Przekład angielski: T. Herzl, *A Jewish State. An Attempt at a Modern Solution of the Jewish Question*, London 1896.

Zachęcony żywym odzewem, Herzl 4 czerwca 1897 r. zaczął wydawać gazetę syjonistyczną „Die Welt", a 29–31 sierpnia zorganizował w Bazylei pierwszy kongres syjonistyczny[4]. W ten sposób dzieło – rozpoczęte w Paryżu w roku 1895 najpierw jako powieściowa (czy tylko beletryzowana) *Ziemia Obiecana*[5] – ze sfery literatury wkroczyło w rzeczywistość polityczną ówczesnego świata.

Przyczyną rozgłosu książki stała się jej myśl przewodnia – adresowany do wszystkich Żydów oraz do rządów europejskich, w szczególności monarchii brytyjskiej, postulat utworzenia suwerennego państwa żydowskiego jako „próby nowoczesnego rozwiązania kwestii żydowskiej" (jak brzmiał podtytuł książki), rozwiązania w skali powszechnej, światowej. Choć myśl była nienowa[6], została wypowiedziana z ogromną determinacją moralną, z dużą siłą rzeczowej argumentacji i retorycznej perswazji, a także w momencie historycznym sprzyjającym jej upowszechnieniu – tuż po sprawie Dreyfussa, która części opinii publicznej, zarówno żydowskiej jak nieżydowskiej, uświadomiła niedostateczność, nieskuteczność albo wręcz błędność asymilacji jako programu wchłonięcia żydowskiej mniejszości w poszczególnych krajach przez narodową większość; programu, który miał gwarantować równouprawnienie, harmonijny rozwój i bezpieczeństwo jednostek oraz grup, ale za cenę utraty ich dotychczasowej tożsamości indywidualnej i zbiorowej: etnicznej, językowej, kulturowej, obyczajowej, nierzadko także religijnej.

W przedmowie do dzieła Herzl przyznawał, że formułując własną koncepcję, wkroczył na drogę wskazywaną wcześniej przez innych; jednak z imienia i nazwiska osób tych nie wymienił: „Myśl, którą zamierzam rozwinąć w tej książce, jest już dość stara. Chodzi tu o przywrócenie państwa żydowskiego. [...] Nie odkrywam nic nowego – o tym należy pamiętać przy dalszych moich wywodach. Nie odkrywam nic nowego, zarówno w stosunku do stanu Żydów, będącego wynikiem warunków historycznych, jak i w sferze środków na jego polepszenie"[7].

Ani książka Herzla, ani prace i wypowiedzi jego poprzedników nie zasługiwałyby dziś na większą uwagę, gdyby nie to, że stały się zaczynem ruchu poli-

---

[4] Zob. J. Zineman, *Historia sjonizmu (Od czasów najdawniejszych aż do najnowszych wydarzeń w roku 1935*), Warszawa 1937, t. 2. Zob. też: J. Kornberg, *Theodor Herzl. From Assimilation to Zionism*, 1993, s. 159 i n. A. Levenson, *Gentile reception of Herzlian zionism, a reconsideration*, Jewish History, 16, 2002, s. 187-211.

[5] Zob. T. Herzl, *Pamiętniki*, t. 1, tłum. z niem. H. Weissowa, *Przedmowa i Wstęp do „Judenstaat'u"*, tłum. z niem. J. Appenszlak, Warszawa 1932, s. 39.

[6] „Nie było [...] Żydom obce to, z czym do nich [...] przyszedł Herzl. A jednak było to coś nowego, coś epokowego. Treść była znaną, bo syjonizm istniał już przed Herzlem, ale nie umiano jej wyrazić jasno, nie umiały się skrystalizować pragnienia [...]" – Zwi Syrop, *Teodor Herzl, urodzony 2 maja 1860 – umarł 3 lipca 1904*, Kraków 1905, s. 7.

[7] T. Herzl, *Państwo żydowskie*, przeł. z niem. i słowem wstępnym opatrzył J. Appenszlak, Warszawa 1929, s. 13 (por. T. Herzl, *Państwo żydowskie. Próba nowoczesnego rozwiązania kwestii żydowskiej*, przekład J. Surzyn, Kraków 2006, s. 43).

tycznego, syjonizmu, który w ciągu ponadpółwiecza od swych symbolicznych czy też umownych początków zdołał ich idee wcielić w życie, doprowadzając do utworzenia państwa Izrael. Postrzegane przez współczesnych jako utopia, jako romantyczne marzenie literatów czy bieżąca publicystyka dziennikarska o charakterze doraźnym, interwencyjnym, dzieła te z perspektywy roku 1948 i późniejszych wydarzeń zyskały znaczenie, które dzisiaj wydaje się oczywiste, choć w chwili narodzin miały nielicznych zwolenników, wywoływały żarty, drwinę, oburzenie albo polemiki, budziły gwałtowny sprzeciw lub zbywane były milczeniem.

Mimo powściągliwości samego Herzla w zakresie skwitowania długu zaciągniętego u poprzedników jego biografowie oraz badacze syjonizmu przez ponad sto lat naukowej i publicystycznej eksploracji zagadnienia wskazali przed pojawieniem się *Der Judenstaat* niemałą grupę autorów żydowskich – uczonych w Piśmie i rabinów, przedsiębiorców i filantropów, poetów i publicystów – którzy w swych pismach, różnych co do rangi intelektualnej bądź artystycznej i siły przekonywania, na temat restytucji państwa żydowskiego wypowiedzieli się wprost albo pośrednio, akcentując przywiązanie Żydów do utraconej ziemi oraz niewygasłe poczucie narodowej odrębności jako fundamenty przyszłego odrodzenia Izraela.

Idea żydowskiego państwa pojawiała się przed Herzlem także u autorów chrześcijańskich, szukających skutecznego i godziwego sposobu na uwolnienie Europy czy tylko własnego kraju od „kwestii żydowskiej", od Żydów, którzy mimo postępów równouprawnienia i „uobywatelnienia" nie zasymilowali się w całej swojej masie. Ten swoisty (proto)syjonizm chrześcijański stanowił moralne, a niekiedy także polityczne i ekonomiczne wsparcie dla syjonizmu żydowskiego[8].

Nie jest tutaj możliwy nawet pobieżny zarys dziejów omawianej idei w Europie i w Polsce. Gdzieś u jej początków są sami Żydzi, ze swej ziemi wygnani przez Rzymian w roku 70 po wojnie judejskiej, rozproszeni w diasporze po klęsce powstańców Bar Kochby, pozostający na wygnaniu – *golut* – aż do roku 1948. To oni, dzieci utraconego Syjonu, będą dla ludów i narodów żywym, choć najczęściej odrzucanym i kwestionowanym w swych prawach do powrotu, świadkiem niewygasłej, niegasnącej przez wieki miłości do Ziemi Izraela.

Jednym z punktów zwrotnych w nowożytnych dziejach Żydów na wygnaniu stała się rewolucja francuska, która zrównała ich w prawach i obowiązkach obywatelskich. Napoleon, dziecko tej rewolucji, podczas wyprawy do Egiptu roztoczył przed nimi (1799) mglistą perspektywę odbudowy ich bytu narodowego w Palestynie, zaś w trakcie kolejnych wojen zwołał Wielki Sanhedryn Paryski (1806) i rozbudzone nadzieje podtrzymał. Wydarzenia te uczyniły kwestię żydowską w całej Europie ważnym zagadnieniem politycznym i społecz-

[8] Zob. B. Halpern, *The Idea of the Jewish State*, wyd. 2, Harvard Univ. Press, 1969.

nym, budzącym coraz większe zainteresowanie nie tylko władców i rządów, lecz także pisarzy, w szczególności poetów, jak Byron i Heine, twórcy *Melodii hebrajskich*.

W dotychczasowych pracach na temat idei państwa żydowskiego, jej twórców, narodzin i rozwoju w okresie poprzedzającym wystąpienie Herzla wkład Polaków był dostrzegany, ale nie poświęcono mu odrębnych opracowań[9]. Tymczasem w dziejach naszej myśli politycznej mamy wiele znaczących wypowiedzi oraz przynajmniej dwa obszerne dzieła, które można uznać za wyraz intelektualnie dojrzałej, przenikliwej, a w stosunku do Herzla prekursorskiej (bo wcześniejszej o prawie cały dziesiątek lat) refleksji nad restytucją państwa żydowskiego – w Palestynie lub w Stanach Zjednoczonych. Dzieła te, opublikowane w formie książkowej w tym samym roku 1887, odpowiednio: we Lwowie i w nieodległej Kołomyi, to *Próba rozwiązania kwestii żydowskiej* Alfreda Nossiga[10] oraz *Nowa Judea* Celestyna Zyblikiewicza[11]. Wiele wskazuje na to, że obaj autorzy napisali swe książki niezależnie od siebie, nie wiedząc, że pracują nad tym samym problemem. Jeśli nawet koincydencja obu dzieł była przypadkowa, to za znaczący i godzien refleksji trzeba uznać najpierw sam fakt ich powstania w dwadzieścia lat po przyznaniu Galicji (i innym krajom związkowym) autonomii w obrębie monarchii austro-węgierskiej i tyleż lat po formalnym, zawarowanym w konstytucji z grudnia 1867 roku, równouprawnieniu Żydów mieszkających w Cesarstwie, z drugiej zaś strony – dziewięć lat przed książką Herzla, w chwili gdy przyszły autor *Der Judenstaat* świadomie realizował swym życiem wzorzec zasymilowanego Żyda, a właściwie austriackiego, europejskiego lub nawet kosmopolitycznego liberała, obywatela świata.

W świetle tego, co się już powiedziało, powstaje pytanie, czy rok 1887 jako moment ukazania się *Próby...* oraz *Nowej Judei*, dwóch poważnych książek na ten sam „państwowotwórczy" temat, stanowi datę szczególną w historii idei państwa żydowskiego – i czy tylko na gruncie polskim, czy może także w szerszym, europejskim wymiarze. Odpowiedzi na to pytanie dostarczyć mogłaby próba usytuowania obu książek w szerszym kontekście procesów, faktów i zjawisk tworzących prehistorię badanej kwestii. Na takim tle łatwiej można by było określić stosunek Nossiga i Zyblikiewicza do sposobów rozwiązania kwestii żydowskiej zgłaszanych przez poprzedników i współczesnych, a także wykazać oryginalność ich myśli oraz ewentualne prekursorstwo względem Herzla i późniejszych autorów.

---

[9] Zob. T. Gąsowski, *Między gettem a światem. Dylematy ideowe Żydów galicyjskich na przełomie XIX i XX wieku*, Kraków 1996, podrozdział: „Między Galicją a Palestyną", s. 114-119; zob. też s. 59-60.

[10] Zob. T. Gąsowski, *dz. cyt.*, s. 89 (w bibliografii brak *Próby...* Nossiga, zob. s. 141).

[11] Zob. M. Śliwa, *Obcy czy swoi. Z dziejów poglądów na kwestię żydowską w Polsce w XIX i XX wieku*, Kraków 1997, s. 26; B. Burdziej, *„Nowa Judea" (1887) Celestyna Zyblikiewicza – polski projekt państwa żydowskiego a dzieło Theodora Herzla*, [w:] *Prus i inni. Prace ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Ficie*, red. J. A. Malik, E. Paczoska, Lublin 2003, s. 449-464.

Za pierwszą polską koncepcję państwa żydowskiego należy uznać głos Józefa Gołuchowskiego (1797–1858), filozofa-mesjanisty. W ogłoszonej w 1854 r. pod pseudonimem Klemens Przezor rozprawie *Kwestia reformy Żydów* wyraził on pogląd, który rozmijał się całkowicie z głównym nurtem refleksji o rozwiązaniu kwestii żydowskiej. Pisał bowiem:

„Zlew ludu żydowskiego w oddzielną krainę i przerodzenie się jego z kasty w naród nastąpić kiedyś koniecznie musi. Szerzące się idee a ruchy społeczne jawnym są tego symptomem. Smutno bo Żydom w wygnaństwie, w poniewierce, śród obcych, smutno bez ojczyzny… Duchem i sercem tęsknią oni za lepszą przyszłością. I marzą już to o utworzeniu państwa udzielnego gdzieś z dala od zgiełku ludów, już o powrocie do onej dawnej ojców siedziby, skąd ich żelazna Romy prawica wyparła. Czują to dobrze Żydzi, że jeno odzierżeniem ojczyzny ugodnić i uszczęśliwić się mogą. Czują i to także, iż przez uojczyźnienie wychyliliby się z podrzędnego a wzgardliwego stanowiska, w jakim dziś grzęzną, i weszliby w skład wielkiej rodziny narodów. A narody widząc ich odrodzonymi, uzacnionymi, nie wzdragałyby się już dłużej z podaniem dłoni przyjaznej, z przyjęciem w bratnie objęcia".

W roli twórcy państwa żydowskiego widział Gołuchowski Rosję. Miała ona podówczas największą w świecie liczbę Izraelitów na swym terytorium – aż dwa miliony, i dlatego mogła być najżywotniej zainteresowana rozwiązaniem kwestii żydowskiej nie przez ich wygnanie bądź rozmaite formy ograniczania demograficznej ekspansji, lecz poprzez decyzję państwowotwórczą. Jako największe mocarstwo dysponowała środkami, których mogłaby użyć dla realizacji planu. Własne szlachetne intencje autor chciał widzieć także u cara. Chyba nie był tylko naiwnym utopistą, gdy zamykał swoją wizję takimi oto słowy:

„Myśli moje! Rzucam was w świat… idźcie apostołować szczęście ludu wygnańczego i szczęście mojej słowiańskiej braci… Obyście znalazły uznanie, a w czyn i w życie przeszły!... O Boże! Wysłuchaj modły moje, spraw, bym był świadkiem ziszczenia kiedyś moich nadziei…"[12].

Głos wielkiego, a dziś zapomnianego filozofa, nie został dostrzeżony w epoce ani podjęty przez tych, którzy – czy to w Polsce, czy w Europie – włączali się w następnych dekadach w dialog o Żydach.

W szeregu prekursorów żydowskiej myśli państwowej, którzy ogłosili swe pisma przed Nossigiem i Zyblikiewiczem na uwagę zasługują: rabin Jehuda ben Alkalai (1798–1878), toruński rabin Zvi Hirsch Kalischer (1795–1874), Moses Hess (1812–1875), Perec Smolenskin (1842–1885), Eliezer ben Jehuda (1858–1923) Samuel Mohilewer (1824–1898), Mosze Leib Lilienblum (1843–1910) oraz Leo Pinsker (1821–1891). Po roku 1887, a przed Herzlem, wystąpili także inni autorzy żydowscy, którzy rozwinęli myśl poprzedników lub sformułowali

[12] [Józef Gołuchowski] Klemens Przezor, *Kwestia reformy Żydów*, Lipsk 1854, „Zamknięcie" s. 65-67.

własne, oryginalne koncepcje. W gronie tym są m.in. Achad Haam (właśc. Aszer Gincburg, 1856–1927), autor takich prac jak: *Nie tędy droga* (1889), *Prawda o Palestynie* (1890) i *Na rozdrożu*, w których krytykował asymilację oraz doraźny syjonizm polityczny (wspierający kolonizację), wzywał natomiast do odrodzenia moralnego (syjonizm duchowy) jako warunku późniejszej pracy realnej na niwie kolonizacyjnej[13]. Bliższa prezentacja wymienionych autorów nie jest tutaj możliwa.

W intelektualnym przygotowaniu syjonizmu znaczny udział mieli także Żydzi polscy (lub Polacy żydowskiego pochodzenia), spośród których przed Herzlem na szczególną uwagę zasługuje późniejszy jego adwersarz i polemista[14], Alfred Nossig (1864–1943)[15]. Początkowo zwolennik asymilacji, redaktor lwowskiej „Ojczyzny" (od 1881 r.) i współtwórca w tymże roku Towarzystwa „Przymierze Braci" (Agudas Achim)[16], w 1887 r. ogłosił on (po polsku i w przekładzie niemieckim) książkę *Próba rozwiązania kwestii żydowskiej* (drukowaną w 1886 r. we fragmentach w warszawskim asymilacyjnym „Izraelicie", w całości zaś w 1887 r. lwowskim radykalnym „Przeglądzie Społecznym")[17].

Stojąc na stanowisku, że Żydzi są narodem, autor przedstawia tam gruntowną analizę demograficzną społeczności żydowskiej w Galicji, Cesarstwie Austro-Węgierskim, w Europie i w świecie[18], wskazuje płaszczyzny konfliktu, w jakim żydowska mniejszość pozostaje z narodową większością w różnych krajach,

---

[13] Zob. Achad Haam, *Na rozdrożu. Dwa szkice*, przeł. z hebr. H. L., Warszawa 1921; tenże, *O sjonizmie duchowym*, przekład z hebr. pod red. J. Szofmana, Warszawa 1928. („[...] ktokolwiek pragnie szczerze zjednoczenia narodu, ostatecznie będzie zmuszony poddać się konieczności dziejowej i oczy swe zwrócić ku Palestynie [...]" – pisał w 1893 r., tamże, s. 36; por. tenże, *Na rozdrożu...*, s. 44). O nim zob. J. Zineman, *dz. cyt.*, s. 67-74.

[14] Z Nossigiem polemizował Herzl m.in. na szóstym kongresie syjonistycznym w 1903 roku (zob. T. Herzl, *Otwiet na kritiku dokłada (Nossigu i drugim)*, [w:] T. Giercl [Herzl], *Połnoje sobranije rieczej i statiej o sionizmie*, pieriewod s niem. pod ried. L. Papierina, Biełostok 1905, t. 1, s. 268-283.

[15] Zob. A. Piber, *Nossig Alfred*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 236-240; Ezra Mendelsohn, *From Assimilation to Zionism in Lvov: The Case of Alfred Nossig*, Slavonic and East European Review, 49 (117), 1971, s. 521-534; Shmuel Almog, *Alfred Nossig. A Reappraisal*, Studies in Zionism, Spring, 1983, s. 1-29.

[16] O ewolucji ideowej Nossiga (od asymilacji do partii narodowo-żydowskiej Szomer Izrael) krytycznie piszą: jeden z założycieli Przymierza Braci, Leopold Caro (*Kwestia żydowska w świetle etyki*, s. 5-17) oraz współtwórca asymilacyjnej „Ojczyzny" i Przymierza Braci, Wilhelm Feldman (*Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846-1906*, s. 285-286). Przemianę Nossiga z asymilatora w syjonistę omawia Ezra Mendelsohn, *From Assimilation to Zonism in Lvov: The Case of Alfred Nossig*. „Kariera polityczna Nossiga odsłania podstawowy temat w nowoczesnej historii Żydów Europy Wschodniej – poszukiwanie spójnej ideologii w szybko zmieniającej się rzeczywistości", s. 534.

[17] Zob. A. Nossig, *Próba rozwiązania kwestii żydowskiej*, Lwów 1887.

[18] Wcześniej Nossig opublikował dwie prace dotyczące statystyki demograficznej: *Ueber die Bevölkerung*, Kosmos, 1885, Bd. I, s. 433-445 (i nadb.); *Materialien zur Statistik des jüdischen Stammes*, Wien 1887 (tę pracę recenzował L. Caro w „Przeglądzie Spolecznym, 1886, z. 10, s. 307-310).

ocenia nastroje społeczne w państwach będących największymi skupiskami Żydów oraz prognozuje wzrost zagrożenia, mogący prowadzić do niekontrolowanego wybuchu nienawiści. Jedyny ratunek przed nietolerancją, prześladowaniem i agresją widzi Nossig w masowej emigracji Żydów, której dalekosiężnym celem winno być założenie własnego państwa. To zaś możliwe jest wyłącznie w Palestynie.

Mottem swych rozważań uczynił Nossig słowa Szekspirowskiego Hamleta: „To be – or not to be, that is the question". Dramatyzm tego pytania przeniósł autor z płaszczyzny losu jednostkowego na zbiorowość Żydów jako narodu, którego samo istnienie po upływie niemal dwudziestu wieków pozostawania w diasporze stanęło oto pod znakiem zapytania. Nie tylko w przeszłości „kwestia żydowska" rodziła skutki „nader opłakane zarówno dla Żydów, jak dla narodów ich otaczających"; także współcześnie skutki te „w wielu miejscach doszły do nieznośnego stopnia napięcia" i wszystko wskazuje na to, że „ukształtują się one w przyszłości raczej gorzej aniżeli korzystniej" (s. 1).

Przeciw tej gorzej rysującej się przyszłości napisał Nossig swą książkę – jako remedium na zagrożenia mogące Żydów unicestwić, jako projekt przyszłości możliwej, przeciwstawiony innym rozwiązaniom kwestii żydowskiej uznanym przez autora (wbrew dość powszechnej opinii) za utopijne[19].

Celem Nossiga jest „rozwiązanie gmatwaniny sprzeczności, jakie wśród obecnych stosunków wynikają ze wspólności siedzib ludności żydowskiej i nieżydowskiej", sposobem – projekt polityczny zakładający jak najszybsze stworzenie odrębnej, akceptowalnej dla wszystkich stron konfliktu zwanego kwestią żydowską i trwałej siedziby narodowej Żydów, państwa żydowskiego w najlepszym i jedynym miejscu na ziemi – w Palestynie (s. 77).

Z trzech planowanych części w rozprawie znalazły się tylko dwie. Wprowadzeniem do całości miał być „indukcyjny" (a więc empiryczny, jednostkowy i konkretny) „przegląd dziejów judaizmu" jako materiał wspierający autorską diagnozę teraźniejszego położenia Żydów w Europie i świecie, a także stwarzający podstawę do prognozowania zjawisk i procesów. Pierwszą część stanowi „Zarys demografii szczepu żydowskiego"[20] (obejmujący ponad dwie trzecie

---

[19] „Tylko mała garstka z nich [Żydów] marzy dziś o utworzeniu odrębnego państwa; przeważna część uważa ideę tę za utopię. Gdyby zaś kiedyś powstać mogło państwo żydowskie, mogłoby to mieć miejsce tylko w Palestynie, Arabii lub Argentynie, a wtedy inne państwa nie tylko nie miałyby nic przeciwko temu, lecz owszem przyklasnęłyby tej idei, choćby dlatego, by w ten sposób pozbyć się Żydów. Cała wschodnia Europa na każdy sposób byłaby przychylna tej myśli" – L. Caro, *Kwestia żydowska w świetle etyki*, s. 24.

[20] Określenie Żydów jako szczepu / plemienia (niem. *Stamm*) występuje np. w podtytule wiedeńskiego dwutygodnika „Selbst-Emancipation" (1885–1893): „Zeitschrift für die nationalen, socialen und politischen Interessen des jüdischen Stammes" (red. Nathan Birnbaum, jeden z twórców syjonizmu przed Herlzem). Pojęciem tym posługują się liczni autorzy, ujmujący kwestię żydowską z różnych, często przeciwstawnych punktów widzenia, jak np. krytyczny wobec

książki, a mianowicie strony 1-74 spośród 94). Część drugą wypełnia – wydedukowany z przesłanek i wniosków części pierwszej – „Projekt polityki w kwestii żydowskiej" (s. 75-89). Na kilkunastu stronach przedstawia tu Nossig pionierską, dogłębną i spójną koncepcję „rozwiązania kwestii żydowskiej" poprzez stworzenie państwa żydowskiego w Palestynie. Niepowodzenie dotychczasowych prób rozwiązania kwestii żydowskiej (właściwie: intelektualnego zdiagnozowania problemu praktycznego) Nossig tłumaczy małą wiarygodnością empirycznych źródeł wiedzy na jej temat, nieuwzględnianiem „naukowego poglądu na świat", który łącząc perspektywę filozoficzną z przyrodniczą pozwoliłby przezwyciężyć ograniczenia wcześniejszych ujęć dokonywanych tylko z jednego, absolutyzowanego punktu widzenia: teologicznego, historycznego bądź społecznego.

Podstawę metodologiczną tak deklarowanego wywodu można widzieć w filozofii pozytywistycznej, przede wszystkim w logice i empiryzmie Johna Stuarta Milla oraz Herberta Spencera (choć jego nazwisko w książce się nie pojawia).

Część pierwsza ma charakter studium demograficznego, w którym autor przeprowadza systematyczną analizę danych statystycznych obejmujących wszystkie najważniejsze dziedziny i aspekty życia społecznego Żydów w ujęciu porównawczym, na tle europejskim i światowym. Część druga zawiera „Projekt polityki w kwestii żydowskiej", projekt nie ograniczony bynajmniej do galicyjskiego partykularza, lecz mający ambicje całościowego rozwiązania problemu w skali powszechnej.

Właściwą prezentację koncepcji poprzedza krytyka dotychczasowych postulatów i działań praktycznych. Wychodząc z założenia, że Żydzi – wbrew rozpowszechnionej opinii – są narodem, Nossig wykazuje kolejno niewystarczalność najczęściej podnoszonych propozycji naprawczych.

Pierwsza z nich, asymilacja, pojmowana jako proces mający ogarnąć wszystkie warstwy społeczności żydowskiej, nie osiąga celu, gdyż „plemiennie czyści i antropologicznie zróżniczkowani" Żydzi (s. 78) nie są skłonni do łączenia się z innymi narodami poprzez małżeństwa mieszane; z kolei narody te żywią do asymilujących się Żydów nienawiść, wzgardę, a nawet wstręt. Tymczasem asymilacja częściowa, nim zdąży osiągnąć następne stadium, wywołuje nawrót „nienawiści rasowej" i zaostrzenie się walki konkurencyjnej, co skłania Żydów do zawrócenia z drogi i powrotu do swojej tożsamości. Asymilacja zaś całkowita nie jest możliwa z tego powodu, że jeszcze nigdy się nie zdarzyło, „aby żywotny jaki naród z własnej woli przezwyciężył swój instynkt samozachowawczy", u Żydów jakże silny mimo wielowiekowych prześladowań.

Po drugie, połowiczny skutek przynosi, funkcjonująca w obrębie programu emancypacyjnego oraz asymilacyjnego, idea szerzenia wśród mas żydowskich

---

Żydów E. von Hartmann, *Das Judenthum in Gegenwart und Zukunft*, wyd. 2, Leipzig–Berlin 1885, który rozróżnia *Stammesgefühl* oraz *Nationalgefühl* (s. 51-66).

nowoczesnej oświaty. Choć lud porzuca zabobony i fanatyzm, to albo zwraca się ku niemczyźnie (ze względu na bliskość języka – „gwary niemiecko-żydowskiej" s. 79), albo dzieli się na dwa wrogie względem siebie stronnictwa: asymilatorów oraz tych, którzy chcą restaurować narodowość żydowską. Oświata jest więc środkiem pomocniczym, nie rozwiązuje kwestii w sposób trwały i w krótkim czasie. Rodzi też nowe problemy wymagające sięgania po środki radykalne.

Trzeci sposób zakłada polepszenie sytuacji ekonomicznej ludności żydowskiej, szczególnie warstw ubogich, poprzez „równiejszy rozdział" terytorialny, rozśrodkowanie ich dotychczasowych skupisk. Mimo to „różnica rasowa" oraz „większa siła reprodukcyjna i zarobkowa" tej ludności mogą prowadzić do „naprężenia stosunków" społecznych (s. 79-80).

Po czwarte, nierealne jest również „udoskonalenie etyczne Żydów" poprzez reformę religijną, która dążyłaby do „pozbawienia mozaizmu cech narodowościowych". Masy ludowe broniłyby swej odrębności opartej na tradycyjnym, konserwatywnym utożsamieniu wyznania i nacji. Reforma zaś etyczna podejmowana przez Żydów oświeconych, często obojętnych w sprawach wiary, nie miałaby w religii ani zrozumienia, ani wsparcia[21].

Najbardziej nierealne jest, zdaniem Nossiga, masowe przejście Żydów na chrześcijaństwo lub islam[22]. Żydowscy konserwatyści (chasydzi) nie uczyniliby tego dobrowolnie, a ewentualny przymus skłoniłby ich albo do emigracji, albo do ukrywania swej wiary (jak miało to miejsce w przypadku hiszpańskich marranów).

Zniesienie równouprawnienia i wprowadzenie ograniczeń prawnych (choć prawdopodobne w niektórych krajach) prowadziłoby do rażącej niesprawiedliwości i krzywdy, co musiałoby skutkować albo przywróceniem praw, albo emigracją, lecz kwestii żydowskiej by nie rozwiązało. Środek ten proponują – nie wymienieni z nazwiska – „niemieccy filozofowie", którzy twierdzą, że rasa aryjska jest lepsza, wyższa niż semicka. „Niesprawiedliwym jest pozbawiać ludność jaką praw człowieka za to, że żyje i rozwija się; niesprawiedliwym –

---

[21] W Królestwie Polskim radykalną koncepcję reformy (opartej na odrzuceniu judaizmu talmudyczno-rabinicznego i chasydyzmu oraz na powrocie do Tory jako jedynego źródła wiary) ogłosił pod pseudonimem Samuel H. Peltyn, redaktor asymilatorskiego „Izraelity"; zob. Judaita, *Projekt reformy w judaizmie*, ułożył..., Warszawa 1885 („Drukowane jako rękopis"). Nossig w okresie tym publikował w warszawskim tygodniku.

[22] Konwersję ludu żydowskiego (z wyłączeniem elity przywódczej jako starego pokolenia) na katolicyzm brał pod uwagę Theodor Herzl na samym początku swej działalności, około roku 1893: „[...] chciałem, przynajmniej w Austrii, rozwiązać sprawę żydowską przy pomocy kościoła katolickiego. Chciałem zdobyć dostęp do papieża, zapewniwszy sobie naprzód poparcie austriackich dostojników kościoła, i powiedzieć mu: udziel nam pomocy przeciw antysemitom, ja zaś zapoczątkuję prąd wolnego i uczciwego przechodzenia Żydów na chrześcijaństwo" – T. Herzl, *Pamiętniki*, t. 1, s. 44-45. Przed Nossigiem nie znalazłem polskiego autora, który by postulował takie rozwiązanie kwestii żydowskiej.

szczep uposażony jako całość w niejeden piękny przymiot zgnieść przemocą i wystawić na zgubę, a na miliony jednostek myślących i czujących sprowadzić najdotkliwsze cierpienia" (s. 81-82).

Odrzuca Nossig także pomysł emigracji Żydów do tych krajów, które by były gotowe ich przyjąć. Osiedliwszy się tam, Żydzi stopniowo staliby się czynnikiem postrzeganym jako obcy, a poprzez swój rozwój demograficzny – także zagrożeniem dla ludności miejscowej.

Ostatnia koncepcja zakłada – błędnie – że możliwe jest dalsze zamieszkiwanie Żydów w krajach dotychczasowego pobytu i równoczesne uzyskanie dla siebie autonomii. Byłaby to rola pasożyta, którego każdy naród chciałby się pozbyć. „Na Żydów występujących jako odrębny naród, a pozostających w kraju – uderzać pozwala prawo natury, nakazuje polityka; muszą oni być wyrzuceni lub wynarodowieni" (s. 82).

Wykazawszy słabość dotychczasowych dróg, Nossig zarysowuje własną koncepcję. Emigracja jest koniecznością. Winna uwzględniać masy żydowskie. Bez nich działanie jest niemożliwe. Emigracja winna być zupełna, nie cząstkowa, choć rozłożona w czasie. Jedynym krajem godnym tego, by Żydzi utworzyli tam swe państwo, jest Palestyna, mimo że inne tereny wydają się korzystniejsze. Kolonizacja Palestyny przyniesie zresztą w krótkim czasie zwrot wyłożonych kapitałów.

Całościowy, spójny i bezalternatywny charakter myśli palestyńskiej Nossiga docenił – przeciwnik syjonizmu – Wilhelm Feldman. „Jeden tylko Alfred Nossig miał odwagę być logicznym; toteż w *Próbie rozwiązania kwestii żydowskiej* nie bawi się w półśrodki, w programy, 'krajowe i zakrajowe', lecz jeden tylko zna cel, którym jest odrębność państwowa, wszystko inne wobec tego jest tylko środkiem. Obecnie partia 'Syjonu' ma duszę nierównie ciaśniejszą"[23]. Sam Nossig po opublikowaniu *Próby...* nie wypowiadał się (o ile wiadomo) na temat zmiany swojej orientacji ideowej. Być może zawoalowanym echem rozterek, jakie musiały być jego udziałem, gdy porzucał przyjaciół z kręgu lwowskich asymilatorów i szukał nowych w kręgu młodzieży „syjońskiej", są słowa z *Pamiętnika Daniela*: „Byłem natchniony ideą, która miliony ludzi przeistacza w bohaterów i męczenników. I ja byłem szlachetnym i poświęcającym; czynne wiodłem życie, a celem mi było dobro drugich. Ale natchnienie jest szałem; kiedy szał przeminął, zasłyszałem w głębi mej duszy głos jakiś, którego brzmienia zrozumieć nie mogłem. [...] Nie chcę już być szlachetnym, chcę być prawdziwym. [...] Dusza moja na pozór tak silnie była spojoną; a oto wali się filar po filarze; nie wiem, jaki los mnie czeka"[24].

---

[23] W. Feldman, *Asymilatorzy, syjoniści i Polacy*, s. 36. O nim zob. E. Mendelssohn, *Jewish Assimilation in Lvov: The Case of Wilhelm Feldman*, Slavic Review, vol. 28, No. 4, 1969, s. 577-590 („Dla Feldmana powstanie syjonizmu było tragedią" – s. 588).

[24] A. Nossig, *Pamiętnik Daniela*, [w:] tenże, *Poezje*, Lwów 1888, s. 29-30.

Może też takim pośrednim dowodem wewnętrznej walki jest fakt podjęcia przez Nossiga tematu walki Żydów o wolność w utworze dramatycznym *Król Syjonu*. Autor przemawia tu jednak raczej nie głosem Bar Kochby, przywódcy powstania przeciw Rzymowi, lecz ustami „nauczyciela Zakonu", Akiby, który w finale przegranej sprawy zwraca się do współbraci: „Żebracy! żebracy! Państwo i naród – to nie dla was zabawka; złazić się z wszystkich stron świata na to okopisko stare, kije żebracze poprzemieniać na oręże – to żart, to żart tylko!"[25]. Czy autor *Próby rozwiązania kwestii żydowskiej* i twórca „szaleńczej" koncepcji powrotu Żydów do okopiska starego Syjonu dawał w ten sposób wyraz swemu wątpieniu w urzeczywistnienie idei – dziś ustalić nie sposób. W każdym razie to on swoją książką przetarł szlak tym miłośnikom Syjonu, którzy nie chcieli już dłużej pozostawać na wygnaniu i decydowali się wrócić do Palestyny.

W tym samym roku co dzieło Nossiga ukazuje się w Kołomyi *Nowa Judea, czyli praktyczne załatwienie kwestii żydowskiej i otwarty list do PT Patriotów Irlandii*. Pod pseudonimem C. Omega krył się Celestyn Zyblikiewicz, bratanek zmarłego w maju tegoż roku Mikołaja Zyblikiewicza, prezydenta Krakowa, marszałka Sejmu Krajowego we Lwowie[26]. O życiu autora wiemy niewiele. Urodził się w roku 1833 lub następnym, zapewne w Samborze. W latach 1875–1903 pełnił urząd poczmistrza w Czernelicy, miasteczku w powiecie horodeńskim. Tu napisał wszystkie swe książki i broszury, publikowane po polsku lub niemiecku (jak *Der Weltfriede*, 1903).

Punktem wyjścia dla rozważań w *Nowej Judei* jest konstatacja, że w życiu społeczno-ekonomicznym i w polityce państw europejskich zaczyna przeważać zasada narodowa, dążenie mocarstw, by „każdy naród żył sam sobą, bez przymieszki obcych żywiołów". Rządy usiłują wyrugować te „obce żywioły"[27] ze swoich granic w przekonaniu, że razem z ich usunięciem zostanie ostatecznie rozwiązana „kwestia socjalna", grożąca kryzysem społecznym lub rewolucją. Takimi obcymi żywiołami w świadomości nie tylko polityków, lecz także szerszego ogółu stali się w ostatnich latach Żydzi, czego dowodem jest wzbierający na sile ruch antysemicki. Może on wzbudzić społeczne przyzwolenie na rozprawę z Żydami, ich masowe wygnanie, a nawet – zagładę (prześladowania bliżej przez autora nie sprecyzowane co do skali, zasięgu i drastyczności).

Rozprawa ma być zarówno ostrzeżeniem przed takim niebezpieczeństwem, jak praktycznym programem pozytywnego, pokojowego i definitywnego rozwiązania „kwestii żydowskiej" jako sprawy narodowej, dotyczącej Żydów jako narodu, nie zaś jako li tylko narodowości, plemienia bądź rasy albo też grupy

---

[25] Tenże, *Król Syjonu. Tragedia w pięciu aktach*, [w:] *Poezje*, s. 164.

[26] I. Homola Dzikowska, *Mikołaj Zyblikiewicz (1823–1887)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 9.

[27] Jan Aleksander Fredro (syn autora *Pana Geldhaba*) w roku wielkiego krachu na giełdzie wiedeńskiej opublikował komedię o Żydach: *Obce żywioły* (1873). Por. W. Lewicki, *Nasze czy obce żywioły? Studium społeczne*, Lwów 1889.

etnicznej, społecznej czy religijnej. Inaczej niż zdecydowana większość współczesnych publicystów piszących o Żydach, autor *Nowej Judei* uznaje ich za – naród, który godzien jest „pewny i niezależny byt [...] zdobyć i zacząć żyć nowym, a przy tym szczytnym życiem praojców" („Przedmowa"). Podawszy w rozprawie „uczciwą przewodnią myśl dla odrodzenia niezawisłej ojczyzny narodu żydowskiego", kieruje ją Zyblikiewicz do „panów rabinów, książąt złota i w ogóle myślicieli żydowskiego narodu" jako najbardziej powołanych do wykonania wielkiego dzieła.

Przekonany o tym, że najwyższym szczęściem każdego narodu, a więc i żydowskiego, jest „niezawisła, wedle praw własnych rządzona ojczyzna", autor na stu bez mała stronicach kreśli kształt „wymyślonej" przez siebie Nowej Judei, idealnego państwa wszystkich Żydów.

Nowa Judea będzie dziełem narodu, nie Mesjasza. Ma powstać jako rezultat racjonalnego działania, nie zaś wskutek interwencji nadprzyrodzonej. Podobne myślenie spotykamy u współczesnych Zyblikiewiczowi autorów żydowskich (głównie zasymilowanych i religijnie indyferentnych); nieobce będzie ono także twórcom świeckiej idei syjonizmu, zrywającym z religijną wiarą w odbudowanie Izraela przez Mesjasza.

Odrzuciwszy ideę Mesjasza osobowego, autor występuje też przeciw nadziejom mesjańskim wiązanym z instytucjami, jak Alliance Israélite Universelle[28], czy z „talentem robienia pieniędzy i zapanowania nad światem" (s. 2). O kapitał uzurpowany przez żydowską mniejszość pozostałe narody wcześniej czy później się upomną; potęga kapitału jest bowiem chwilowa i upadnie pod naciskiem „siły liczebnej" większości. W swojej ocenie kapitału żydowskiego jako środka realizacji celów politycznych jest Zyblikiewicz bardziej sceptyczny niż wielu mu współczesnych. Choć dostrzega groźbę takiej dominacji, to nie posuwa swych obaw do lęku przed „złotą międzynarodówką"[29] czy żydowskim spiskiem przeciw światu[30]. Fałszywym Mesjaszem jest więc także kapitał. Natomiast „największym szczęściem", „istnym przyjściem Mesjasza" byłoby osiągnięte zbiorowym wysiłkiem „odrodzenie narodu żydowskiego" (s. 10-11), w co autor niezłomnie wierzy i czego Żydom życzy. W zakończeniu książki Zyblikiewicz wprowadza jeszcze jeden, nieco odmienny wątek mesjański, a mianowicie wyraża przekonanie, że w narodzie żydowskim znajdzie się mąż wpływowy", „nowy Mojżesz", który zechciałby „[…] zaprowadzić swój naród

---

[28] Zob. B. Diamand, *Alliance Israélite*, Lwów 1888, s. 2, 24. W 1870 roku działacz Alliance, Charles Netter, założył w Palestynie szkołę i osadę rolniczą Mikveh Israel, która zapoczątkowała tam nowoczesne osadnictwo żydowskie.

[29] Zob. [anonim], *Die Juden und der Deutsche Staat*, [wyd. 6], Hamburg 1862, s. 37). Pojęcie „złotej międzynarodówki" upowszechnia C. Wilmanns, *Goldene Internationale*, Berlin 1876.

[30] Zob. Osman Bej, *Zawojowanie świata przez Żydów wykazane na podstawie historii i teraźniejszości*, przeł. L. Ukraiński, Lwów 1876, s. 43, 44; [J. Brafmann], *Żydzi i kahały*, Lwów 1874, s. 8.

do ziemi obiecanej, dokonać w tej drodze odrodzenia ojczyzny i zasłużyć sobie na wiekopomną pamięć w dziejach ludzkości. Czyż naród żydowski tak dalece zmaterializowany i do takiego upadku moralnego już doszedł, żeby to, cośmy naprowadzili, zrozumieć nie potrafił? Czyż w narodzie żydowskim nie ma już ani jednego męża, który by zechciał rolę 'istnego Mesjasza' u swego narodu odegrać?".

Oba określenia („drugi Mojżesz" oraz „istny Mesjasz") to, oczywiście, figury stylistyczne i środki autorskiej perswazji, adresowane do ewentualnych czytelników żydowskich *Nowej Judei*. Wskazują one jednak, iż tak wielką miarą, czerpaną z biblijnej historii Izraela, chciałby Zyblikiewicz mierzyć wartość zbiorowego czynu, jakiego naród ma dokonać pod wodzą swego przewodnika. Jak pokaże niedaleka przyszłość, po te same określenia będą sięgać twórcy, a potem i badacze syjonizmu[31].

Podstawowym założeniem książki, jej „uczciwą myślą przewodnią" jest teza o konieczności „odrodzenia niezawisłej ojczyzny narodu żydowskiego" na zasadach, które przyniosą pożytek wszystkim zainteresowanym stronom: samym Żydom oraz ludom Europy. Żydzi powinni „pewny i niezależny byt 'jako naród' zdobyć i zacząć żyć nowym, a przy tym szczytnym życiem praojców [...]" (s. III-IV nlb.). Wykonawcami przedkładanego przez autora planu mieliby być przywódcy narodu: rabini, „książęta złota" i myśliciele.

„Rzetelna przychylność", a nawet szczera przyjaźń dla Żydów, wolna jednak od „zasady czułostkowania", nie powstrzymuje autora przed krytycznym podejściem do problemu. Tylko bowiem krytyka mogłaby im uświadomić skalę zagrożenia (które w ostateczności może ich „na zagładę wystawić"), ułatwić odrodzenie narodowe i skłonić do budowania podstaw trwałego bytu w „samoistnym państwie".

Już w „Przedmowie" formułuje Zyblikiewicz dwie myśli ważne, oryginalne i śmiałe: że Żydzi są narodem (a nie kastą[32] czy ludem w rozproszeniu) oraz że zasługują na odrębne państwo narodowe (a nie zaledwie na emancypację czy asymilację w obrębie państw narodowych), że przysługuje im „niezawisła wedle praw własnych rządzona ojczyzna" (s. 1). Co więcej, są oni w stanie to osiągnąć poprzez świadomy, celowy, zorganizowany i konsekwentny wysiłek własny.

---

[31] Wątki mesjańskie u Herzla zob. J. Allerhand, *Messianische Elemente im Denken und Wirken Theodor Herzls*, [w:] *Theodor Herzl und das Wien des Fin de siècle*, hg. von N. Leser, Köln–Graz 1987, s. 61-76. Twórcy *Państwa żydowskiego* poświęcił powieściową dylogię Leo Belmont, *Mojżesz współczesny. Powieść-studium*, t. 1-2, Warszawa 1931.

[32] „Czeredą jesteśmy, rozsianą po ziemi całej, bez ochraniającego i zgarniającego pastucha" – w roku 1882 pisał Leo Pinsker, *Samowyzwolenie. Apel do Żydów*, ze słowem wstępnym Achad-Haama, Warszawa [1931], s. 10, 11, 21. Por. sąd B. Prusa: „Żydów nazywam kastą [...], która sformowała się nie tylko skutkiem odrębności religijnej, rasowej i towarzyskiej, ale i skutkiem zewnętrznej presji" – [B. Prus], A. Głowacki, *Szkic programu w warunkach obecnego rozwoju społeczeństwa*, Warszawa 1883, s. 62.

Istotną przesłanką projektu jest argument demograficzno-ekonomiczny: że liczba Żydów w Europie (6,033 mln; w tym: 2,85 mln w Rosji, 1,6 mln w Austrii, 0,8 mln w Niemczech) jest dysproporcjonalna do możliwości zdobycia przez nich źródeł utrzymania. Względnemu bogactwu i dobrobytowi nie tak licznych Żydów na Zachodzie towarzyszy ubóstwo lub nędza przeważającej ich części na przeludnionym pod tym względem Wschodzie, w Rosji oraz w monarchii austriackiej, głównie w Galicji i na Bukowinie, gdzie Żydów jest około 750 tysięcy, w tym co najmniej 600 tys. ubogich[33]. Skala żydowskiej nędzy powiększa się, ponieważ „Znaczny zastęp chrześcijan, nie mający skąd żyć, rzuca się na handel i przemysł, który do niedawna był poniekąd wyłącznym przywilejem ludności żydowskiej". Ludność chrześcijańska toczy „walkę o byt [...], w której Żydzi jako liczebnie słabsi czy prędzej, czy później ulec muszą" (s. 8). Walka ta już teraz daje o sobie znać w (moralnie nagannych) ruchach antysemickich w Europie, które w najbliższych latach – jak prognozuje autor – mogą się jeszcze nasilić. Przewidując konflikt etniczny na podłożu ekonomicznym, Zyblikiewicz (prognosta w ponadlokalnej skali) próbuje rozwiać ewentualne niedowierzanie czytelnika co do realności swej diagnozy zapewnieniem: „żeśmy już nieraz horoskop w życiu postawili, a każdy się do joty ziścił, przeto jesteśmy pewni, że i niniejszy najpewniej się ziści" (s. 7).

Państwo żydowskie – zdaniem Zyblikiewicza – ma być ratunkiem przed zagładą, przed „prawdopodobną katastrofą, która Żydów w całej Europie już w niedalekiej przyszłości nawiedzić może" (s. 8). Pomny na rugowanie Polaków z Prus, autor obawia się, że „jutro ten sam rząd oświadczy, że mu Żydzi zawadzają, [...] a gdy tak tylko w jednym z państw europejskich się stanie, to pójdzie zaraza ta z państwa do państwa i stanie się hasłem wszystkich ludów Europy, a zarazem 'ideą'... stulecia" (s. 10)[34]. Ratunkiem przed tymi zagrożeniami ma być Nowa Judea – własne państwo, bezpieczne i zasobne, utworzone wspólnym wysiłkiem odrodzonego w śmiertelnym niebezpieczeństwie narodu, „istnym przyjściem Mesjasza" (s. 10). W takiej roli Zyblikiewicz gotów jest – patrząc jakby z wnętrza oczekiwań mesjańskich samych Żydów – uznać cały naród za Mesjasza (choć pojmuje go metaforycznie).

Fundamentem projektu jest lokalizacja Nowej Judei – nie w „ziemi praojców", lecz w Stanach Zjednoczonych Ameryki, „ziemi obiecanej dla narodu żydowskiego", „kraju wolności obywatelskiej i swobody religijnej" (s. 11). Przeciw Palestynie przemawiają najpierw cechy fizjograficzne tej ziemi: górzystość terenu, nieurodzajność gleby, słabe nawodnienie; słowem, warunki nie

---

[33] Nieco inną statystykę podaje A. Nossig (*dz. cyt*., s. 3-6).

[34] Radykalne metody walki z Żydami jako „wewnętrzną Kartaginą" państwa pruskiego i Europy postuluje współcześnie m.in. E. Dühring, *Die Judenfrage als Racen-, Sitten- und Culturfrage. Mit einer weltgeschichtlichen Antwort*, [wyd. 2], Karlsruhe und Leipzig 1881, s. 157). Skrajnością sądów książka Dühringa zwróciła wówczas uwagę Herzla na kwestię żydowską – zob. T. Herzl, *Pamiętniki*, t. 1, s. 40.

sprzyjające rolnictwu, na którym – jak zobaczymy dalej – Zyblikiewicz chciałby oprzeć ekonomię państwa. Przeszkoda druga – polityczna – to rząd turecki, „w pół barbarzyński, pod którym piękna religia Mojżesza nigdy na równouprawnienie nie zasłuży" (s. 11).

Tymczasem Ameryka posiada wszystkie warunki niezbędne dla utworzenia „odrębnego stanu", tj. państwa żydowskiego, a mianowicie: rozległe terytorium wymagające kolonizacji, stosunkowo niewielkie zaludnienie, żyzne i dobrze nawodnione ziemie.

Pomysł Zyblikiewicza, lokujący państwo żydowskie w Stanach Zjednoczonych, odczytywany w kontekście koncepcji palestyńskiej Nossiga i późniejszej Herzla, może się jawić jako niedojrzały czy dziwaczny. Ma on jednak precedensy w dziejach myśli protosyjonistycznej, także na gruncie amerykańskim. Dodatkową, choć wprost nie sformułowaną przesłanką amerykańskiej lokalizacji Nowej Judei mogła być dla Zyblikiewicza także narastająca migracja ludności żydowskiej z Galicji (i całej monarchii, a także z Rosji i z Królestwa Polskiego) właśnie do Stanów Zjednoczonych oraz niska w porównaniu z nią emigracja do Palestyny.

Lokując Nową Judeę w Ameryce (w regionie wyznaczonym przez rzeki: Nebraska, Kansas i Arkansas), Zyblikiewicz wskazuje Żydom praktyczną i realistyczną (jak twierdzi) metodę osiągnięcia celu: zbiorowe działanie patriotów żydowskich poprzez swych przedstawicieli, za jakich autor uznaje „książąt pieniężnych, np. panów Rotszyldów, Montefiorów, Hirschów itp." (s. 13), którzy wynegocjowaliby z rządem amerykańskim warunki osiedlenia. Zauważmy, że pomysł ten przypomina późniejszy postulat zarówno Nossiga, jak i Herzla – by powołać Zrzeszenie Żydowskie (*The Jewish Company*)[35].

Nie tylko w sposobie tworzenia państwa – poprzez kolonizację rolniczą – ale i w jego ustroju ekonomiczno-społecznym kluczowe znaczenie przypisuje Zyblikiewicz rolnictwu. Jak wielu współczesnych reformatorów kwestii żydowskiej[36], chciałby on właśnie ten dział gospodarki uczynić najważniejszą płaszczyzną odrodzenia narodowego Żydów. Optymistycznie zakłada, że w ciągu kilkudziesięciu lat, pracą dwóch pokoleń naród żydowski zdobędzie wystarczające umiejętności, by odnowić starożytne tradycje ludu żyjącego z uprawy ziemi i by nowoczesne rolnictwo uczynić podstawą siły, pomyślności i dobrobytu Nowej Judei. W tym punkcie swej koncepcji jest Zyblikiewicz nieodrodnym synem epoki. Dziewięć lat później, w innym miejscu tego samego organizmu

---

[35] Zob. T. Herzl, *Der Judenstaat*, neunte Auflage, Berlin 1933, rozdz. II: „Die Jewish Company", s. 39-66; tenże, *Państwo żydowskie*, przeł. z niem. i słowem wstępnym opatrzył J. Appenszlak, Warszawa 1929, s. 13. Kolejne cytaty lokalizuję w tekście, podając w nawiasie stronę.

[36] Zob. [M. Wolf], *Plan do zakładania osad rolniczych żydowskich w Galicji*, [w:] [Anonim], *Kolonizacja Żydów*, Jutrzenka, 1862, nr 31, s. 248-249; E. Orzeszkowa, *O Żydach i kwestii żydowskiej*, Wilno 1882, s. 62, 63. Zob. monografię problemu: S. Tokarski, *Ethnic Conflict and Economic Development. Jews in Galician Agriculture 1868–1914*, Warszawa 2003.

państwowego i ekonomicznego, ale w momencie gwałtownej industrializacji kraju Herzl w postulowanym przez siebie państwie żydowskim sprawom agrarnym poświęci niewiele uwagi, skupi się natomiast na przemyśle i problemach robotników.

Nie ma tu potrzeby ani możliwości referować drobiazgowo wszystkie szczegóły koncepcji Zyblikiewicza. Zwróćmy uwagę na kilka wybranych kwestii.

Oto zdaniem autora – „Armii stałej nie miałaby Nowa Judea, gdyż w Ameryce nie ma z kim wojować" (s. 65). Choć nie zostało to jasno powiedziane, można przypuszczać, że obronę żydowskiemu państwu miałby zapewniać rząd amerykański, skoro to prezydentowi Stanów Zjednoczonych Zyblikiewicz przyznaje prawo łaski dla poważniejszych przestępców. Być może wyraża się tu także irenistyczny charakter jego wcześniejszej refleksji nad pokojem światowym. Problem obrony, prawie nieobecny w *Nowej Judei*, autor rozwinął w rozdziale swej późniejszej książki *Der Weltfriede*, gdzie przewidywał, że – w lokalizacji zmienionej na Argentynę – „mocarstwa Europy i Ameryki zagwarantowałyby nowemu państwu żydowskiemu ochronę". Dla porównania odnotujmy, że także Herzl problem obronności widział albo powściągliwie (powiedzmy: z dyplomatyczną roztropnością), albo niejasno, skoro w nie przeznaczonych do upowszechnienia *Pamiętnikach* wyznawał: „W ciągu lat dwudziestu, 'zanim coś zauważą', muszę wychować chłopców na wojaków. Lecz tylko wojsko zawodowe. Ilość 1/10 męskiej ludności – mniej nie wystarczy na wewnątrz"; a także: „Po stu latach wprowadzono by powszechny obowiązek służby wojskowej [...]"[37]. U Zyblikiewicza pewne funkcje tego żołnierza wewnętrznego miałaby chyba pełnić straż bezpieczeństwa we włościach, miastach powiatowych i obwodowych oraz w stolicy.

Z kolei dla załatwienia „kwestii socjalnej" potrzebne są, zdaniem autora, fundacje dobroczynne, przeciwdziałające przekształceniu się naturalnej nierówności majątkowej w żądania zniesienia własności, co z kolei „do socjalnej rewolucji przyjść by musiało" (s. 69), która objęłaby całą Europę, „a hordy powstańcze zasłałyby ją trupami i gruzami" (s. 73).

Podstawą ładu społecznego, jak również „systemu nauczania i wychowania w dzieciństwie" (s. 81) ma być religia żydowska, zarówno ta z czasów Dawida i Salomona, stanowiąca „najstarszy pomnik dziejowy czci jednego Boga", która winna być zachowana i „jako spuścizna Abrahamów, Izaaków i Mojżeszów w niepokalanej czystości" przekazana wnukom (s. 12-13)[38], ale także ta oparta na Talmudzie, w którym autor – wbrew niemal powszechnemu potępieniu tej księgi przez współczesnych „oświeconych" (Żydów i nie-Żydów)[39] – dostrzega istotne wartości moralne i duchowe (zob. s. 81 i nn.).

---

[37] T. Herzl, *Pamiętniki*, t. 1, s. 84, 86.

[38] Koncepcja ta bliska jest projektowi reformy religijnej S. H. Peltyna, ogłoszonej pod pseudonimem: Judaita, *Projekt reformy w judaizmie*, ułożył..., Warszawa 1885.

[39] W ocenie Talmudu Zyblikiewicz nie uległ argumentacji profesora Augusta Rohlinga, autora głośnego na całą Europę dzieła *Der Talmudjude* (1870, wyd. 6 – 1877).

Dla porównania zwróćmy uwagę na kilka aspektów – późniejszej o dziewięć lat – koncepcji Herzla. Materialne przesłanki swej koncepcji bierze on z rzeczywistości, nie z fantazji. Przestrzega przed kwalifikowaniem dzieła jako literackiej utopii, choć przyznaje, że przedstawienie idei w formie powieściowej mogłoby zyskać większy poklask czytelników[40]. Siłą poruszającą całą koncepcję jest „niedola żydowska" (s. 15). „Państwo żydowskie – jest potrzebą świata, a więc powstanie. W rękach jednego człowieka – byłoby to szalonym zamysłem, ale będzie najzupełniej rozsądnym, powiedzie się bez specjalnych trudności, jeśli wielu Żydów jednocześnie do tego przystąpi" (s. 16).

Herzl wierzy nie w jednostkę, nawet najwybitniejszą, ale w siłę idei, o której tak pisze: „Nie ma człowieka dość bogatego i potężnego, iżby mógł przesiedlić naród z jednego miejsca na drugie. Może to tylko spełnić idea, a taką siłę posiada idea o państwie" (s. 27).

Autor *Państwa żydowskiego* planuje powolne tempo kolonizacji, rozłożonej na kilkadziesiąt lat (s. 40). Rolę przywódczą ma odegrać „nasza średnia, wszędy prześladowana inteligencja, której wytwarzamy w takim nadmiarze" (s. 41). Lokalizacja państwa – po uzyskaniu zgody właściwych rządów – jest dla Herzla kwestią otwartą: może to być albo Palestyna, albo Argentyna (s. 41). „Państwo żydowskie jest [...] zupełnie oryginalnym nowotworem, pomyślanym na nie oznaczonym jeszcze terytorium. Ale nie połacie nowe stanowią państwo, jeno ludzie złączeni państwowością" (s. 88).

Dla osiągnięcia dalekosiężnego celu i uruchomienia procesu Herzl postuluje utworzenie przedstawicielstwa narodowego o nazwie Zrzeszenie Żydów (w oryginale nazwa angielska: The Jewish Company), które – jako „nowy Mojżesz" – przygotuje od strony politycznej, ekonomicznej i organizacyjnej „obecne nasze wyjście z Egiptu" (s. 91). Państwo to winno mieć konstytucję, formą rządów zaś ma być republika arystokratyczna (s. 97). Do czasu skonsolidowania się przybyszów z różnych stron w jedno społeczeństwo nie będzie języka wspólnego, „każdy zachowa swój język", gdyż „odzwyczailiśmy się od nędznych i fałszywych żargonów, od tych języków ghetta" (s. 98, 99). Potem ukształtuje się jeden, najbardziej wygodny dla większości; ale jaki – Herzl nie precyzuje[41].

Herzl – inaczej niż Zyblikiewicz – kategorycznie oddziela państwo od religii. „Wiara łączy nas, ale wiedza czyni wolnymi. Dlatego też nie dopuścimy do rozwoju zakusów teokratycznych naszego duchowieństwa. Będziemy je trzymali w świątyniach tak jak wojska nasze w koszarach" (s. 99). Postuluje wolność wyznania, to znaczy – wiary i niewiary[42].

---

[40] T. Herzl, *Państwo żydowskie*, przeł. z niem. i słowem wstępnym opatrzył J. Appenszlak, Warszawa 1929. Kolejne cytaty lokalizuję w tekście, podając w nawiasie stronę.

[41] Przed Herzlem krytyczny wobec żargonu (jidisz) jest Nahum Sokołów (Sokołow) – *Zadania inteligencji żydowskiej. Szkic programu*, Warszawa 1890 (odbitka z „Izraelity"), s. 45-46.

[42] Tuż po ukazaniu się *Der Judenstaat* dzieło i autora ostro skrytykował główny rabin Wiednia, Moritz Güdemann (*Nationaljudentum*, 1897) za lekceważenie religijnego charakteru judaizmu.

W argumentacji przypominającej wywód Zyblikiewicza Herzl wskazuje korzyści płynące z wychodźstwa Żydów dla dotychczasowych krajów ich osiedlenia. Emigracja nie powinna prowadzić do zaburzeń ekonomicznych. Miejsca Żydów zajmą chrześcijanie, którzy nie będą musieli emigrować w poszukiwaniu pracy (s. 103). Państwo żydowskie będzie natomiast potrzebować towarów importowanych z krajów, które Żydzi opuszczą. Herzl chce wierzyć, że „jak tylko weźmiemy się do wypełnienia planu, antysemityzm ustanie natychmiast. [...] sprawa potoczy się dalej, szybko i bez wstrząśnień. W świątyniach zanosić będą modły za powodzenie naszej sprawy. I nie tylko w świątyniach, lecz i w kościołach! Spadnie bowiem ciężar, który gniótł wszystkich" (s. 109). Państwo żydowskie wyjdzie więc na dobre dla Żydów i dla całego świata (s. 110)[43].

Herzl zdawał sobie sprawę, że jego książka może zostać potraktowana jako utopia, literacka wizja nie mająca ambicji, by stać się rzeczywistym czynem politycznym[44]. Już na samym początku dzieła starał się taki zarzut osłabić: „Aby uniknąć zarzutu utopijności, powstrzymam się od przedstawienia malowniczych szczegółów. [...] Pewien, zresztą dość rozumny, Żyd, z którym rozmawiałem o tej sprawie, zauważył: 'Dokładne przedstawienie szczegółów przyszłości jest oznaką utopii' " (s. 15).

Mierzona taką miarą, *Nowa Judea* Zyblikiewicza – książka kreśląca wizję szczęśliwego państwa żydowskiego w miejscu bezpiecznym, żyznym i zasobnym w wodę – musi być uznana za dzieło na wskroś utopijne. Jej autor, z zawodu poczmistrz w naddniestrzańskiej Czernelicy, z powołania i we własnym mniemaniu wielki reformator owoczesnego świata, stworzył projekt aż nadto szczegółowy[45], w którym bardzo często myśl główna załamuje się pod ciężarem drobiazgowych obrachunków już raczej buchaltera niż wizjonera. Z punktu

---

[43] Około roku 1893 Herzl brał pod uwagę rozwiązanie kwestii żydowskiej w Austrii z udziałem papieża, któremu chciał zaproponować następujący układ: „'[…] udziel nam pomocy przeciw antysemitom, ja zaś zapoczątkuję prąd wolnego i uczciwego przechodzenia Żydów na chrześcijaństwo'. Wolny i uczciwy dlatego, że przywódcy tego ruchu – ja przede wszystkim – pozostaną Żydami i jako Żydzi propagować będą przejście na religię większości" – T. Herzl, *Pamiętniki*, t. 1, tłum. H. Weissowa, *Przedmowa i Wstęp do „Judenstaat'u",* tłum. z niem. J. Appenszlak, Warszawa 1932, s. 44.

[44] W oparciu o *Państwo żydowskie* Herzl napisał także literacką utopię w duchu socjalistycznym pt. *Altneuland* (1902); zob. tłum. polskie: *U wrót nowego życia... (Altneuland). Powieść-utopia*, przekład [...] Henryka Adlera z przedmową tłumacza, Warszawa [1928]. Zob. też: H. Adler (Neszer), *Herzlowska wizja państwa żydowskiego a rzeczywistość*, [wstęp w:] T. Herzl, *U wrót...*, s. 4. W. Feldman, *Utopia syjonistyczna*, [w:] tenże, *Na posterunku*, seria druga, Kraków 1903, s. 152-167. O twórczości literackiej Herzla zob. J. Wachten, *Theodor Herzl als Literat*, [w:] *Theodor Herzl und das Wien des Fin de siècle*, hg. von N. Leser, Köln–Graz 1987, s. 159-180; aspekt utopijny wydobywa Muhammad Ali Khalidi, *Utopian Zionism or Zionist Proselytism? A Reading of Herzl's „Altneuland"*, Journal of Palestine Studies, vol. 30, No. 4, Summer 2001, s. 55-67.

[45] Szczegółowość i planowość będą cechować późniejsze koncepcje państwowotwórcze, rozwijające ideę Herzla. Zob. W. Horenblas, *Odbudowa państwa żydowskiego*, Warszawa 1925; Menachem Ussiszkin, *Zew ziemi*, Kraków 1929.

widzenia dzisiejszego czytelnika, przede wszystkim zaś badacza idei państwa żydowskiego nie przychodzi Zyblikiewiczowi z pomocą nawet argument Herzla, że każdy preliminarz – tym bardziej państwa *in statu nascendi* – wymaga przecież wyliczeń i kalkulacji. A jednak ten utopista był zarazem przenikliwym realistą, który w obrazie swojego wieku potrafił dostrzec, dla innych niewidoczne, forpoczty nadchodzącej przyszłości.

Nawet pobieżne zestawienie myśli obu autorów pokazuje bliskość podstawowych zrębów ich koncepcji. Pozwala to w zamknięciu niniejszej prezentacji dzieła polskiego autora sformułować następującą tezę:

Opublikowana po polsku, w jednym z prowincjonalnych języków wieloetnicznej monarchii austro-węgierskiej, na dodatek w oddalonej od wielkiego świata wschodniogalicyjskiej Kołomyi, nakładem własnym autora, skromnego urzędnika pocztowego z pobliskiego miasteczka Czernelica, *Nowa Judea* nie odegrała żadnej – dającej się udokumentować – roli w procesie narodzin i rozwoju idei państwowości żydowskiej. Z dzisiejszej perspektywy widzimy to dzieło jako przejaw dojrzałej myśli politycznej, oryginalnej, śmiałej i przenikliwej, choć znajdującej się na marginesie głównego nurtu zarówno polskiej, jak żydowskiej i europejskiej refleksji o Żydach; myśli, której wartość, mimo jej utopijnych aspektów, potwierdziła – pośrednio i bezwiednie – najbliższa przyszłość, gdy w roku 1896 Theodor Herzl ogłosił *Der Judenstaat*. Wśród zapomnianych poprzedników tej księgi założycielskiej syjonizmu znajduje się – równa jej pod względem śmiałości myślenia, słabsza w klarowności wywodu i w doborze językowych środków perswazji, zaś bez instytucjonalnego wsparcia całkowicie nieskuteczna – *Nowa Judea*, niezwykły dokument publicystyczno-literacki prognozujący zjawiska, które miały dopiero nadejść, a które wiele lat po śmierci autora stały się rzeczywistością.

W roku 1903, gdy w książce o pokoju światowym wprowadzał Zyblikiewicz poprawki i uzupełnienia do swojej wizji Nowej Judei, miał on pełne prawo odczuwać intelektualną i moralną satysfakcję, że na dziewięć lat przed Herzlem wskazał restytucję państwa żydowskiego jako realistyczne, a nie utopijne rozwiązanie kwestii, z którą najtęższe i najszlachetniejsze, a także słabe i niegodziwe umysły Europy wieku XIX zmagały się daremnie od stulecia.

W tym samym roku 1903, gdy Herzl zwątpił w koncepcję palestyńską i na krótko uwierzył w możliwość stworzenia państwa w Ugandzie, a Zyblikiewicz odstąpił od koncepcji amerykańskiej na rzecz argentyńskiej[46], w „Gazecie Kołomyjskiej" pojawił się artykuł potwierdzający jego podstawową tezę z roku 1887 – że Żydzi są i pozostaną narodem, choć tylko tymczasem brakuje im państwa; ale że i ono kiedyś powstanie (jak w tym samym roku twierdził Nossig) – w Palestynie: „[...] my nie możemy przedzierzgnąć się ani w Polaków, ani w Rusinów, my mamy swe własne ideały, swoje własne cele, i o ile staramy

[46] Zob. C. Zyblikiewicz, *Der Weltfriede. Denkschrift*, Czernowitz 1903, s. 14-19, 81-86.

się je osiągnąć, stajemy się odrębnymi [...]. Ludowi żydowskiemu wskazano inne horyzonty, bliższe mu. Istniały one od dawna, lecz mgłą przesłonięte. Mgłę rozprószono. Cel nasz jasny. Zbieramy siły, [...] organizujemy się, przygotowujemy lud nasz. Chcemy do Palestyny! Czy nam to za złe bierzecie, tubylcy?"[47].

Celestyn Zyblikiewicz już w roku 1887 uznał Żydów za naród i wierzył, że stworzą oni państwo. Położył tym samym podwaliny pod przyszły syjonizm. I dlatego (obok Józefa Gołuchowskiego, Alfreda Nossiga oraz kilku innych autorów tu nie omówionych) zasługuje na to, by jego *Nową Judeę* wprowadzić – w Polsce i w świecie – do kanonu tekstów źródłowych o podstawowym znaczeniu dla badań nad ideą państwa żydowskiego.

PROTOKÓŁ
WALNEGO ZGROMADZENIA CZŁONKÓW TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU W DNIU 2 MARCA 2015 ROKU

Porządek obrad

Część I – publiczna

1. Zagajenie i omówienie działalności Towarzystwa w roku 2014 – prof. dr hab. Jan Kopcewicz, prezes TNT.
2. Publiczny wykład naukowy – prof. dr hab. Bogdan Burdziej: „Polskie koncepcje państwa żydowskiego przed Theodorem Herzlem".

Ad 1. Prof. dr hab. Jan Kopcewicz, prezes TNT, powitał zgromadzonych i omówił działalność Towarzystwa w roku 2014. Przedstawił również sylwetki trzech członków wydziałów zmarłych w 2014 r.

Ad 2. Prof. dr hab. Bogdan Burdziej wygłosił wykład naukowy pt. „Polskie koncepcje państwa żydowskiego przed Theodorem Herzlem".

Część II – administracyjna

3. Wybór Prezydium Zgromadzenia.
4. Przyjęcie protokołu z poprzedniego Walnego Zgromadzenia.
5. Sprawozdanie Zarządu za rok 2014.
6. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej.

[47] Marek Lachs, *Odpowiedź na odpowiedź*, [polemika z red. pisma, Bohdanem Mardyrosiewiczem], Gazeta Kołomyjska, 1903, nr 5 (8 II), s. 3.

7. Dyskusja nad sprawozdaniami i podjęcie uchwały w sprawie absolutorium dla Zarządu.

8. Ogłoszenie nazwisk nowych członków na rok 2015.

9. Wybory władz TNT na kadencję 2015–2017:

a) prezesa

b) członków Zarządu (nie będących przewodniczącymi wydziałów)

c) Komisji Rewizyjnej.

10. Ustalenie wysokości składek członkowskich na rok 2015.

11. Wolne wnioski i zakończenie.

Ad 3. Na przewodniczącego Walnego Zgromadzenia prezes TNT zaproponował prof. dr hab. Ewę Owczarz, a na sekretarza dr hab. Hannę Ratuszną, natomiast do Komisji Skrutacyjnej dra Krzysztofa Kwiatkowskiego, dr Julię Możdżeń i dra Mateusza Marszałkowskiego. Kandydatury przyjęto jednogłośnie.

Ad 4. Prof. dr hab. Ewa Owczarz, przewodnicząca Zgromadzenia poprosiła zebranych o przyjęcie protokołu z poprzedniego zebrania. Protokół przyjęto jednogłośnie.

Ad 5. Sprawozdanie Zarządu TNT za rok 2014 przedstawił sekretarz generalny prof. dr hab. Roman Czaja, a sprawozdanie finansowe – skarbnik TNT prof. dr hab. Mirosław Bochenek.

Ad 6. Prof. dr hab. Danuta Janicka przedstawiła sprawozdanie Komisji Rewizyjnej dotyczące działalności finansowej i merytorycznej TNT.

Ad 7. W wyniku jawnego głosowania podjęto jednogłośnie uchwałę w sprawie absolutorium dla Zarządu.

Ad 8. Przewodnicząca Walnego Zgromadzenia odczytała nazwiska nowych członków TNT.

Ad 9. Prezes TNT, prof. Jan Kopcewicz, w imieniu ustępującego Zarządu przedstawił propozycję nowego składu Zarządu na kadencję 2015–2017: prezes – prof. dr hab. Andrzej Radzimiński, członkowie Zarządu: prof. dr hab. Janusz Tandecki, prof. dr hab. Roman Czaja, dr Dariusz Piotrowski, prof. dr hab. Grażyna Halkiewicz-Sojak, prof. dr hab. Jan Kopcewicz, dr hab. Lech Bieganowski, prof. dr hab. Zbigniew Naworski. Przewodnicząca Zgromadzenia, prof. dr hab. Ewa Owczarz, przedstawiła nazwiska kandydatów na członków Komisji Rewizyjnej: prof. dr hab. Danuty Janickiej, prof. dra hab. Janusza Małłka i ks. prof. dra hab. Dariusza Zagórskiego. Walne Zgromadzenie w wyniku głosowania przyjęło wszystkie zaproponowane kandydatury.

Ad. 10. Zarząd podjął decyzję o zaproponowaniu Walnemu Zgromadzeniu pozostawienia wysokości składek członkowskich w dotychczasowej kwocie, tj. 40 zł dla wszystkich członków Towarzystwa. Decyzję przyjęto jednogłośnie.

Ad. 11. Głos zabrał prof. dr hab. Jan Kopcewicz, który podziękował zgromadzonym za współpracę i życzył członkom nowego Zarządu wielu sukcesów. Następnie prof. dr hab. Andrzej Radzimiński podziękował za zaufanie i zapewnił o swoim zaangażowaniu w sumiennej pracy na rzecz TNT. Głos zabrał także prof. Waldemar Jędrzejczyk, który poinformował o zbliżającym się terminie konferencji (29 maja 2015) poświęconej Ludwikowi Rydygierowi. W dalszej części spotkania prof. dr hab. Andrzej Radzimiński zaprosił członków nowego Zarządu na posiedzenie, podczas którego Zarząd ukonstytuował się w następującym składzie: prof. dr hab. Andrzej Radzimiński – prezes, prof. dr hab. Janusz Tandecki – wiceprezes, prof. dr hab. Roman Czaja – sekretarz generalny, dr Dariusz Piotrowski – skarbnik, prof. dr hab. Grażyna Halkiewicz-Sojak – redaktor naczelny wydawnictw, prof. dr hab. Jan Kopcewicz, dr hab. Lech Bieganowski, prof. dr hab. Zbigniew Naworski – członkowie Zarządu.

Spotkanie zamknęła przewodnicząca Zgromadzenia, która podziękowała wszystkim za udział i życzyła nowo wybranym przedstawicielom Zarządu owocnej pracy.

Sekretarz Walnego Zgromadzenia	Przewodniczący Walnego Zgromadzenia
(–) Dr hab. Hanna Ratuszna	*(–) Prof. dr hab. Ewa Owczarz*

S P R A W O Z D A N I E
Z CZYNNOŚCI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU ZA ROK 2014

I. Członkowie

Na koniec 2014 r. Towarzystwo Naukowe w Toruniu liczyło 464 członków, w tym 174 członków wydziałów i 290 członków zwyczajnych oraz jednego członka wspierającego – Fundację na Rzecz Nauki Polskiej. Dwie osoby miały tytuł członka honorowego.

II. Walne Zgromadzenie

Dnia 2 marca 2015 r. odbyło się doroczne Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze Towarzystwa Naukowego w Toruniu, na którym dokonano oceny działalności Towarzystwa w 2014 r. i wybrano nowy Zarząd.

III. Komisja Rewizyjna

W 2014 r. Komisja działała w następującym składzie: prof. dr hab. Danuta Janicka, prof. dr hab. Janusz Małłek, ks. prof. dr hab. Dariusz Zagórski. Komisja odbyła posiedzenie w dniu 26 II 2015 r., na którym dokonała przewidzianej statutem kontroli działalności merytorycznej i finansowej Towarzystwa w okresie od 1 I 2014 r. do 31 XII 2014 r.

IV. Zarząd TNT

Rok 2014 był trzecim rokiem pracy Zarządu w kadencji 2012–2014. Zarząd działał w następującym składzie: prof. dr hab. Jan Kopcewicz – prezes, prof. dr hab. Janusz Tandecki – wiceprezes, prof. dr hab. Roman Czaja – sekretarz generalny, prof. dr hab. Mirosław Bochenek – skarbnik, prof. dr hab. Władysław Sawrycki – redaktor naczelny, prof. dr hab. Waldemar Rozynkowski – przewodniczący Wydziału I, prof. dr hab. Bogdan Burdziej – przewodniczący Wydziału II, prof. dr hab. Waldemar Jędrzejczyk – przewodniczący Wydziału III, prof. dr hab. Tomasz Justyński – przewodniczący Wydziału IV, ks. prof. dr hab. Jan Perszon – przewodniczący Wydziału V, prof. dr hab. Zbigniew Naworski, prof. dr hab. Andrzej Radzimiński i prof. dr hab. Jacek Wijaczka – członkowie Zarządu. W okresie sprawozdawczym odbyły się cztery posiedzenia Zarządu: 27 I, 30 III, 1 VI, 26 X.

V. Redakcja Naczelna Wydawnictw TNT

W skład Redakcji Naczelnej wchodzili: prof. dr hab. Władysław Sawrycki – redaktor naczelny oraz przedstawiciele wszystkich wydziałów.

VI. Wydziały

Wydział I – Nauk Historycznych. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Waldemar Rozynkowski, zastępcą prof. dr hab. Andrzej Kola, a sekretarzem dr hab. Waldemar Chorążyczewski. Wydział odbył trzy posiedzenia naukowe: 27 I, 24 II i 27 V (wspólnie z Wydziałem III).

1. Komisja Historyczna zawiesiła czasowo swoją działalność.

2. Komisja Przyjaciół Pamiętnikarstwa. Przewodnicząca mgr Krystyna Łakomska, sekretarz Maria Pancierzyńska. Komisja odbyła posiedzenia w dniach 14 III, 28 IV oraz 24 IX i 12 X, na których mgr Sylwia Dullin prezentowała swoją książkę „Mój rodowód". Celem Komisji jest zbieranie, opracowywanie i udostępnianie pamiętników, wspomnień i fotografii z myślą o przyszłych pokoleniach.

3. Komitet Wydawniczy Wydziału Nauk Historycznych TNT. Komitet działał w składzie: prof. dr hab. Jerzy Dygdała, prof. dr hab. Andrzej Kola, prof. dr hab. Ryszard Kozłowski.

4. Komitet Redakcyjny „Zapisek Historycznych". Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Bogusław Dybaś, zastępcą redaktora prof. dr hab. Roman Czaja, członkami zaś: dr hab. Tomasz Kempa, prof. dr hab. Przemysław Olstowski, prof. dr hab. Magdalena Niedzielska, prof. dr hab. Mariusz Wołos. Sekretarzami Redakcji byli: dr Katarzyna Minczykowska, dr Paweł A. Jeziorski. Rada Redakcyjna „Zapisek Historycznych" działała pod przewodnictwem prof. dra hab. Mieczysława Wojciechowskigo. Członkowie: Hans Jürgen Bömelburg, Karola Ciesielska, Jerzy Dygdała, Karin Friedrich, Rolf Hammel-Kiesow, Grzegorz Jasiński, Edmund Kizik, Janusz Małłek, Ilgvars Misāns, Michael G. Müller, Alvydas Nikžentaitis, Stanisław Salmonowicz, Jürgen Sarnowsky, Janusz Tandecki, Kazimierz Wajda, Edward Włodarczyk.

W 2014 r. ukazały się następujące numery „Zapisek Historycznych": t. 79, z. 1, 2, 3, 4 i „Bibliografia Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 2012".

Wydział II – Filologiczno-Filozoficzny. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Bogdan Burdziej, sekretarzem dr hab. Radosław Sioma.

1. Komisja Filologiczna. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Bogdan Burdziej, sekretarzem dr Joanna Kamper-Warejko.

2. Komisja Filozoficzna. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Włodzimierz Tyburski, a sekretarzem ks. dr Mirosław Michalski.

3. Komisja Bibliografii i Bibliotekoznawstwa. Przewodniczącą Komisji była prof. dr hab. Ewa Głowacka, zastępcą przewodniczącego dr Wanda Ciszewska, a sekretarzem dr Małgorzata Kowalska.

4. Komisja Historii Sztuki i Konserwatorstwa. Przewodniczącą Komisji była prof. dr hab. Elżbieta Pilecka, sekretarzem dr Juliusz Raczkowski. Komisja odbyła jedno posiedzenie naukowe w dniu 28 XI i jedno posiedzenie administracyjne (20 XI).

5. Komitet Redakcyjny „Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego". Przewodniczącym był prof. dr hab. Marian Szarmach, członkami: prof. dr hab. Krystyna Jakowska, prof. dr hab. Krystyna Kallas, dr hab. Michał Woźniak.

Wydział III – Matematyczno-Przyrodniczy. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. n. med. Waldemar Jędrzejczyk, a sekretarzem prof. dr hab. Rajmund Przybylak. Wydział odbył jedno posiedzenie naukowe i administracyjne w dniu 15 XII.

1. Komisja Astronomiczna – w zawieszeniu.

2. Komisja Nauk Biologicznych pracowała w składzie: przewodnicząca prof. dr hab. Bogdana Wilczyńska, zastępca przewodniczącego prof. dr hab. Michał

Caputa. Komisja odbyła cztery posiedzenia naukowe w dniach 15 I, 19 III, 23 V, 22 X i jedno (w dniu 9 I) posiedzenie administracyjne.

3. Komisja Geograficzno-Geologiczna pracowała pod kierunkiem prof. dra hab. Leona Andrzejewskiego, sekretarzem był dr Roman Rudnicki. Komisja odbyła osiem posiedzeń naukowych.

4. Komitet Redakcyjny „Studia Societatis Scientiarum Torunensis". Przewodniczącym Komitetu był dr hab. n. med. Lech Bieganowski, członkami: prof. dr hab. Leon Andrzejewski i prof. dr hab. Rajmund Przybylak, sekretarzem dr Roman Rudnicki.

Wydział IV – Nauk Prawnych, Społecznych i Ekonomicznych. Wydział pracował pod kierunkiem prof. dra hab. Tomasza Justyńskiego. Zastępcą był prof. dr hab. Zbigniew Witkowski, sekretarzem zaś prof. dr hab. Bartosz Rakoczy.

1. Komitet Redakcyjny „Studia Iuridica". Przewodniczącym był prof. dr hab. Jan Głuchowski, a członkiem prof. dr hab. Eugeniusz Ochendowski.

2. Komisja Ekonomiczna pracowała pod kierunkiem prof. dra hab. Mirosława Bochenka. Sekretarzem była dr Agata Kubiczek. Na posiedzeniu w dniu 19 III 2014 r. Komisja przekształciła się w VII Wydział – Ekonomii i Biznesu, a także wybrano nowe władze.

Wydział V – Teologiczny. Przewodniczącym Wydziału był ks. prof. dr hab. Dariusz Kotecki, zastępcą przewodniczącego ks. prof. dr hab. Mirosław Mróz, a sekretarzem prof. dr hab. Jan Perszon. Wydział odbył dwa posiedzenia naukowe w dniach 26 II i 11 XII oraz jedno posiedzenie administracyjne (26 II).

Wydział VI – Medyczny. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. med. Marek Jackowski, a sekretarzem lek. Piotr Sawrycki. Wydział odbył trzy posiedzenia naukowe w dniach 17 III, 3 X i 25 XI oraz dwa posiedzenia administracyjne – 16 IV i 17 IX, na którym podjęto decyzję o powrocie do działalności w formie Komisji Medycznej.

Wydział VII – Ekonomii i Biznesu. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Mirosław Bochenek, a sekretarzem dr Agata Kubiczek. Wydział odbył trzy posiedzenia naukowe w dniach 19 III, 13 V i 27 V oraz jedno administracyjne (19 III).

VII. Konferencje naukowe i popularyzacja nauki

W roku 2014 Towarzystwo organizowało lub współorganizowało:

10–12 kwietnia 2014 r.: Heterogeniczność przestrzeni miejskiej w Królestwie Polskim i Rzeczypospolitej Obojga Narodów w epoce przedprzemysłowej – w 750-lecie lokacji Nowego Miasta Torunia (1264–2014) (TNT, PAN, UMK, UP Kraków)

Maj 2014 r.: wystawa poświęcona ks. S. Kujotowi w związku z nadaniem sztandaru Szkole Podstawowej im. Stanisława Kujota w Wybczu

20–21 czerwca 2014 r.: III Interdyscyplinarna Konferencja Młodych Badaczy, „Pismo i piśmienność w mieście średniowiecznym i nowożytnym" (UMK, TNT)

20 czerwca 2014 r.: Prelekcja w Wąbrzeźnie poświęcona W. H. Nernstowi (wykłady prof. Magdaleny Niedzielskiej oraz prof. Józefa Szudego)

21–22 listopada 2014 r.: tradycyjnie z władzami Torunia, UMK oraz Kurią Diecezjalną w Toruniu kolejną sesję Colloquia Torunensia pt. „Spór o prawa kobiet"

4 grudnia 2014 r.: Ks. Stanisław Kujot (1845–1914). Konferencja popularnonaukowa w 100-lecie śmierci (TNT, Gmina Unisław)

VIII. Projekty badawcze

Projekty w trakcie realizacji:

„Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich (1536–1542) – opracowanie edytorskie i analiza treści". Kierownik projektu: prof. dr hab. Janusz Tandecki (NPRH).

„Mieszczanie pod bronią. Militarny wymiar funkcjonowania miasta zachodnioeuropejskiego w strefie bałtyckiej w późnym średniowieczu". Kierownik projektu: dr Krzysztof Kwiatkowski (NCN).

„Zakon krzyżacki w Prusach i Inflantach. Podziały polityczne i kościelne w XIII–XVI wieku" /The Teutonic Order in Prussia and Livonia. The political and ecclesiastical structures 13th–16th c. (NPRH).

„Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1479–1515) – opracowanie edytorskie i analiza treści". Kierownik projektu: prof. dr hab. Krzysztof Mikulski (NPRH).

„Niemiecko-polski i polsko-niemiecki słownik historyczny (na podstawie źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych z terenu Polski)". Kierownik projektu: dr hab. Krzysztof Kopiński (NPRH).

„Traktat »De institutione regii pueri« jako przykład humanistycznego modelu wychowawczego na tle kultury dworskiej królestw Europy Środkowej na przełomie XV/XVI wieku – badania źródłoznawcze i edycja". Kierownik projektu: dr hab. Piotr Oliński (NPRH).

„Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka i kultura". Kierownik projektu: prof. dr hab. Sławomir Jóźwiak (NCN).

„Opracowanie edycji i analiza treści gdańskiego kodeksu Bernta Stegmanna", dr Julia Możdżeń (NPRH).

Wigand z Marburga. Cronica nova prutenica, dr hab. Sławomir Zonenberg (NPRH).

Dotacje Gminy Miasta Toruń i Urzędu Marszałkowskiego w 2014 r.:

Wnioski o granty i projekty na rok 2015

Przyznany na rok 2015:

Handel morski Gdańska na przełomie XV i XVI stulecia, dr Cezary Kardasz (NCN).

Wnioskowane:

Edycja krytyczna drugiej (chronologicznie) gazety polskiej „Poczta Królewiecka" 1718–1720, prof. Wojciech Polak (NCN)

Atlas historyczny miast polskich: Toruń, t. 2, prof. dr hab. Roman Czaja (NCN)

W przygotowaniu są wnioski do kolejnych edycji NPRH.

Urząd Miasta Torunia

Wydanie drukiem „Atlasu Twierdzy Toruń", z. 8: Fort IV – Żółkiewski.

Organizacja VI edycji konferencji naukowej Belliculum diplomaticum Thorunense: „Od dyplomatyki i archiwistyki do dokumentu elektronicznego", Toruń 14 V–15 V 2015 r.

Udostępnienie zbiorów Biblioteki i Archiwum Profesora Konrada Górskiego.

Wydanie drukiem materiałów sesji Colloquia Torunensia pt. „Spór o prawa kobiet".

Organizacja Konkursu o nagrodę imienia Konrada i Marty Górskich.

Wydanie drukiem pracy Mariana Łysiaka, „Doktor medycyny i filozofii Georg Seger. Szkice i materiały do biografii".

Wydanie drukiem pracy: „Historia Pomorza, t. V: 1918–1939. Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk, cz. 1: Ustrój, społeczeństwo i gospodarka", pod red. Sz. Wierzchosławskiego.

Opracowanie katalogu polichromii średniowiecznych z domów mieszczańskich z obszaru Starego i Nowego Miasta Torunia (projekt 3-letni).

Urząd Miasta Gdańska

Wydanie drukiem pracy: „Historia Pomorza, t. V: 1918–1939. Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk, cz. 1: Ustrój, społeczeństwo i gospodarka", pod red. Sz. Wierzchosławskiego.

Urząd Miasta Gdyni

Wydanie drukiem pracy: „Historia Pomorza, t. V: 1918–1939. Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk, cz. 1: Ustrój, społeczeństwo i gospodarka", pod red. Sz. Wierzchosławskiego.

Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego

Wydanie drukiem pracy: „Historia Pomorza, t. V: 1918–1939. Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk, cz. 1: Ustrój, społeczeństwo i gospodarka", pod red. Sz. Wierzchosławskiego.

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Konferencja pt. „Rola Towarzystwa Naukowego w Toruniu w kształtowaniu dziedzictwa kulturowego i historycznego regionu kujawsko-pomorskiego w XIX i XX w." i druk katalogu zbiorów.

IX. Krajowa i zagraniczna wymiana wydawnictw

	2013	2014
1. Liczba krajów, z którymi prowadzona jest wymiana wydawnictw	14	10
2. Liczba kontrahentów wymiany zagranicznej	30	16
3. Liczba kontrahentów wymiany krajowej	19	32
4. Liczba egzemplarzy wydawnictw TNT wysłana kontrahentom zagranicznym	194	75
5. Liczba egzemplarzy wydawnictw TNT wysłana kontrahentom krajowym	107	144
6. Liczba egzemplarzy otrzymanych od instytucji zagranicznych	215	176
7. Liczba egzemplarzy otrzymanych od instytucji krajowych	204	154

X. Sprzedaż wydawnictw

W 2014 r. Towarzystwo uzyskało ze sprzedaży wydawnictw własnych 52 082,48 zł. Wydawnictwa TNT można było nabyć w siedzibie Towarzystwa przy ul. Wysokiej 16, w toruńskich księgarniach o profilu naukowym oraz w niektórych księgarniach w Warszawie, Gdańsku, Poznaniu i Krakowie. Znacznie zwiększyła się sprzedaż za pośrednictwem internetu. Dysponenda wydawnictw znajduje się na stronie internetowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

XI. Zbiory archiwalne i muzealne TNT

Zbiory archiwalne i muzealne TNT to najstarsze akta własne i zbiory archiwalne przekazane Towarzystwu przez różne osoby prywatne. Tworzą one już od wielu lat oddzielny depozyt w Archiwum Państwowym w Toruniu (niewielkie fragmenty tych zbiorów znajdują się także w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu); akta najnowsze przechowywane są w archiwum własnym TNT. Zachowane zbiory muzealne, eksponowane niegdyś w siedzibie TNT, znajdują się obecnie w depozycie Muzeum Okręgowego. Składają się na nie:

– malarstwo, rzeźba, wytwory rzemiosła artystycznego, militaria, meble i inne przedmioty zabytkowe – 183 eksponaty,
– obiekty archeologiczne – 574 eksponaty,
– stare grafiki w różnych technikach (w większości z darów W. Amrogowicza) – 345 pozycji,
– obiekty numizmatyczne – 2919 pozycji.

XII. Biblioteka Towarzystwa Naukowego

W 2014 r. księgozbiór Towarzystwa Naukowego w Toruniu liczył 124 989 egzemplarzy (stan na dzień 31 XII 2014 r.), z czego w depozycie w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu znajduje się 111 924 egz., na które składają się książki i czasopisma. Biblioteka Konrada Górskiego liczy 11 065 egz., a Biblioteka Podręczna – ponad 2000 egz. W 2014 r. Towarzystwo prowadziło wymianę publikacji z wieloma instytucjami w kraju i za granicą. W sumie w jej ramach wysłano 219 książek. W efekcie tej wymiany Towarzystwo nasze otrzymało 330 publikacji zagranicznych i krajowych, które są dostępne dla czytelników w Książnicy Kopernikańskiej.

XIII. Utrzymanie budynku – siedziby TNT (remonty)

W 2014 r. przeprowadziliśmy duży remont (osuszenie i izolacja fundamentów budynku od ul. Dominikańskiej) sfinansowany w przeważającej mierze ze środków zewnętrznych. Realizowaliśmy także mniejsze prace remontowe finansowane ze środków własnych: korytarz przy Bibliotece Konrada Górskiego, drzwi wejściowe, pomieszczenia pod wynajem, przegląd instalacji elektrycznej, remont fragmentu instalacji c.o. za łączną kwotę około 15 tys. zł.

Remonty w latach 2011–2014 (kwoty netto)

Rok	Zakres przeprowadzonych prac	Poniesione wydatki ogółem	Wydatki własne	Dotacje ze środków publicznych
2011	Wymiana stolarki okiennej z odwzorowaniem detali i podziału – 8 okien	26 520,00	10 523,00	15 997,00 Gmina M. Toruń
2012	Wymiana stolarki okiennej z odwzorowaniem detali i podziału – 4 okna	14 612,00	7 612,00	7000,00 Gmina M. Toruń
2013	Wymiana stolarki okiennej – 4 okna (II piętro, elewacja od ul. Dominikańskiej)	19 716,00	5 716,00	9000,00 Gmina M. Toruń 5000,00 WUOZ Toruń

2014	Osuszenie i wykonanie izolacji przeciwwilgociowej piwnic, od ul. Dominikańskiej na zewnątrz	90 594,79	11 414,99	31 671,90 Gmina M. Toruń 47 507,90 Urząd Marszałkowski Woj. Kuj.-Pom.

XIV. Pracownicy

W dniu 31 XII 2014 r. skład pracowników etatowych TNT był następujący:
dr Cezary Kardasz – dyrektor Biura
mgr Danuta Bartoszewicz – główna księgowa – ⅓ etatu
mgr Maria Czerwińska – sekretariat i sprzedaż wydawnictw – ¾ etatu
Sylwia Gapska – sprzątanie i dozór pomieszczeń – ⅓ etatu.

Sekretarz Generalny TNT — Prezes TNT

(–) *Prof. dr hab. Roman Czaja* — (–) *Prof. dr hab. Jan Kopcewicz*

S P R A W O Z D A N I E

Z GOSPODARKI FINANSOWEJ TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU ZA ROK 2014

PRZYCHODY A+B+C	**785 032,82**
A. Przychody ze sprzedaży:	**64 325,62**
– wydawnictw	52 082,48
– usług (reklama, UMK)	12 243,14
B. Przychody finansowe	**19 771,56**
– wpłaty składek członkowskich	13 945,00
– odsetki od lokat bankowych	5 826,56
C. Pozostałe przychody operacyjne	**700 935,64**
1. Dotacje z podziałem na projekty:	**599 112,30**
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego	390 105,00
– Zakon krzyżacki w Prusach i Inflantach	26 400,00
– Traktat „De institutione regii puerii”	30 000,00
– Niemiecko-polski i polsko-niemiecki słownik historyczny	62 500,00
– Księga ławnicza Starego Miasta Torunia	48 000,00
– Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich	23 980,00

– konferencja „Heterogeniczność przestrzeni miejskiej w Królestwie Polskim”	10 000,00
– Wigand z Marburga	35 000,00
– opracowanie kodeksu Bernta Stegmanna	4 725,00
– zadania wydawnicze (685/P-DUN/2014)	102 000,00
– zadania wydawnicze (657/P-DUN/2014)	47 500,00
Narodowe Centrum Nauki	91 625,00
– Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach	65 550,00
– Mieszczanie pod bronią	26 075,00
Gmina Miasta Toruń	60 271,90
– konferencja „Heterogeniczność przestrzeni miejskiej w Królestwie Polskim”	4 000,00
– Atlas Twierdzy Toruń, z. 8	5 400,00
– udostępnienie zbiorów biblioteki prof. Konrada Górskiego	7 000,00
– T. Borawska, H. Rietz, Mikołaj Kopernik i jego świat	5 200,00
– wydanie materiałów z sesji Colloquia Torunensia	2 000,00
– Losy torunian w świetle pamiętników i wspomnień	5 000,00
– osuszanie piwnic	31 671,90
Urząd Marszałkowski	50 507,90
– konferencja „Heterogeniczność przestrzeni miejskiej w Królestwie Polskim”	3 000,00
– osuszanie piwnic	47 507,90
Uniwersytet w Stuttgarcie	4 102,50
Kuria Diecezjalna – materiały z sesji Colloquia Torunensia	2 500,00
2. Inne pozostałe przychody operacyjne:	**101 823,34**
– darowizny (Powracająca przeszłość…)	24 300,00
– darowizny pozostałe	7 469,00
– opłaty pocztowe – refaktura	2 440,84
– wynajem pomieszczeń	55 050,00
– wynajem sali kolumnowej	2 706,02
– refaktura – energia elektryczna	4 257,96
– refaktura – usługi telekomunikacyjne	1 065,90
– pozostałe (opłata reprograficzna, przyjęcia do magazynu książek niebędących na stanie)	4 533,62
KOSZTY RODZAJOWE (A+B+C+D+E+F+G)	**751 254,41**
A. Materiały i energia, w tym:	**52 085,30**

– energia elektryczna	6 833,91
– gaz	22 567,09
– woda, ścieki	1 166,85
– materiały biurowe, środki czystości	1 558,97
– materiały biurowe na potrzeby grantów	5 445,94
– wyposażenie, w tym:	12 102,20
– szafka łazienkowa	449,15
– apteczka	116,73
– lodówka	331,71
– drukarka HP	532,52
– inne drobne	1 153,59
– laptopy, drukarki, aparat (granty)	9 518,50
– pozostałe materiały	2 410,34
B. Usługi, w tym:	**278 488,88**
– usługi telekomunikacyjne	3 019,02
– usługi pocztowe	7 282,35
– usługi informatyczne	465,00
– usługi remontowe	105 497,52
– monitoring obiektu	1 117,92
– nadzór nad kotłownią	1 982,42
– dozór windy	3 346,52
– tłumaczenia (granty)	15 440,00
– drukarskie (granty)	77 775,82
– skład i łamanie (granty)	40 625,66
– prowizje bankowe	1 142,00
– wywóz odpadów	444,48
– pozostałe usługi obce	20 350,17
C. Wynagrodzenia, w tym:	**261 924,67**
– osobowe	82 959,67
– bezosobowe własne	11 130,00
– bezosobowe (granty)	167 835,00
D. Świadczenia na rzecz pracowników, w tym:	**21 721,95**
– składki ZUS	21 098,99
– badania profilaktyczne, szkolenia bhp	622,96
E. Podatki i opłaty, w tym:	**12 405,83**
– podatek od nieruchomości	4 744,00
– podatek VAT nie podlegający odliczeniu	7 308,83

– pozostałe	353,00
F. Amortyzacja budynku	**5 424,84**
G. Pozostałe koszty, w tym:	**119 202,94**
– delegacje (granty)	109 478,90
– koszty ubezpieczeń majątkowych	1 989,00
– pozostałe (usługi gastronomiczne i inne)	7 735,04
H. Pozostałe koszty operacyjne	**50,53**
DOCHÓD	**33 727,88**

Główna Księgowa — Skarbnik TNT

(–) *Danuta Bartoszewicz* — (–) *Prof. dr hab. Mirosław Bochenek*

P R O T O K Ó Ł

POSIEDZENIA KOMISJI REWIZYJNEJ TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU W DNIU 26 LUTEGO 2015 ROKU

Komisja Rewizyjna w składzie: prof. dr hab. Danuta Janicka, prof. dr hab. Janusz Małłek, ks. prof. dr hab. Dariusz Zagórski, w obecności księgowej Towarzystwa Naukowego w Toruniu Danuty Bartoszewicz, dokonała przewidzianej statutowo kontroli działalności finansowej i merytorycznej TNT za 2014 r. Podstawą kontroli były przedstawione przez Zarząd materiały:

– bilans na dzień 31 grudnia 2014 r.,

– rachunek zysków i strat za okres 1 stycznia 2014 r. – 31 grudnia 2014 r.,

– dodatkowe informacje i objaśnienia do bilansu oraz do rachunku zysków i strat Towarzystwa Naukowego na dzień 31 grudnia 2014 r.,

– sprawozdanie finansowe Towarzystwa Naukowego w Toruniu za okres 1 stycznia 2014 r. – 31 grudnia 2014 r.

Bilans za 2014 r. zamyka się sumą bilansową aktywów i pasywów w kwocie 1 257 209,03 zł. W roku bilansowym wystąpił zysk w wysokości 111 517,91 zł, co oznacza kontynuację tendencji z poprzedniego roku 2013, kiedy Towarzystwo również odnotowało zysk po poprzednich latach strat. Zysk wypracowany w 2014 r. wynika przede wszystkim z dotacji na projekty naukowe, darowizn, składek członkowskich i wpływów z wynajmu pomieszczeń. W bilansie wykazano środki pieniężne w kasie i na rachunkach bankowych w wysokości 187 696 zł, co jest porównywalne z rokiem poprzednim.

Komisja Rewizyjna wyraża troskę o bardzo wysoki stan zapasów produktów gotowych, tj. książek i innych wydawnictw, którego wartość wynosi obecnie

883 039,81 zł, co oznacza wzrost w porównaniu z 2013 r. o blisko 130 tys. zł. Staje się to kluczowym problemem, który będzie wymagał rozwiązania w najbliższym czasie. Duża liczba książek i innych wydawnictw w magazynach jest zjawiskiem stałym, mimo że w 2012 r. nastąpiło przeszacowanie stanu zapasów. W 2014 r. wydano prace naukowe o objętości około 275 arkuszy wydawniczych, tj. znacznie więcej niż w latach 2012–2013 (odpowiednio 165 i 190 ark. wyd.).

W roku objętym sprawozdaniem stwierdza się wzrost przychodów ze sprzedaży produktów o około 5 tys. zł oraz nieznaczny wzrost dochodów z tytułu wynajmu pomieszczeń o około 4 tys. w stosunku do roku 2013. Jednocześnie zanotowano znaczący wzrost ściągalności składek członkowskich. O ile w roku kalendarzowym 2013 udało się zebrać ze składek niespełna 6 tys. zł, o tyle w roku 2014 wpływy wyniosły blisko 14 tys. zł.

W roku objętym sprawozdaniem koszty działalności operacyjnej wzrosły nieznacznie, zaledwie o kwotę 30 tys. zł – w porównaniu z rokiem 2013 – głównie w pozycjach „usługi obce", tzn. w związku z realizacją grantów. W roku 2014 dokonano zakupu środków trwałych, przede wszystkim urządzenia wielofunkcyjnego (ksero-drukarki) oraz systemu alarmowego – łącznie na kwotę 7,5 tys. zł.

W okresie sprawozdawczym Zarząd doprowadził do kontynuacji remontów gmachu Towarzystwa, na które pozyskał dotacje w wysokości ponad 79 tys. zł na osuszenie piwnic. Dzięki uzupełnieniu kwoty otrzymanych dotacji środkami własnymi w wysokości około 26 tys. zł udało się osuszyć część piwnic, wyremontować 3 pokoje oraz odnowić instalacje elektryczną i grzewczą. Przeprowadzone remonty, w sumie za ponad 105 tys. zł, poprawiły stan techniczny pomieszczeń w siedzibie TNT.

Komisja Rewizyjna, po zapoznaniu się z przedstawionymi przez Zarząd materiałami, stwierdza, że w 2014 r. wystąpiły korzystne zjawiska w postaci utrzymania poziomu przychodów z dotacji, ponad dwukrotnego wzrostu wpływów ze składek członkowskich oraz widocznego zwiększenia sprzedaży wydawnictw. Przeprowadzone w 2014 r. prace remontowe świadczą o wielkiej dbałości Zarządu o infrastrukturę Towarzystwa. Za niekorzystny Komisja uważa natomiast dalszy wzrost stanu produktów gotowych, tj. książek i innych wydawnictw.

Komisja stwierdza, że w 2014 r. TNT prowadziło działalność statutową w sposób zgodny ze Statutem Towarzystwa i wnosi o udzielenie Zarządowi absolutorium.

Członkowie Komisji Rewizyjnej

(–) *Prof. dr hab. Danuta Janicka* (–) *Prof. dr hab. Janusz Małłek*

(–) *Ks. prof. dr hab. Dariusz Zagórski*

ZMIANY W SKŁADZIE TOWARZYSTWA

Nowi członkowie

Grabowska-Lysenko Alicja, mgr, doktorantka, Wydział Sztuk Pięknych UMK
Kulikowska Anna, dr
Lubowiecki-Vikuk Adrian P., dr, Wydział Nauk o Ziemi UMK
Marszałkowski Mateusz, mgr, doktorant, Wydział Sztuk Pięknych UMK
Nawrolska Grażyna, dr
Piotrowski Dariusz, dr, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania UMK
Pósán László, dr, doc. na Uniwersytecie w Debreczynie, Węgry
Potoniec Patrycja, dr, Pracownia Słownika Polszczyzny XVI w., IBL PAN
Satora Magdalena, dr, Wydział Prawa i Administracji UKSW
Sztama Paweł, mgr
Wojtacki Maciej, dr, WSKSiM

Zmarli:

Prof. dr hab. Lech Dubikajtis
Prof. dr hab. Stanisław Jędrzejewski
Mgr Michał Jerzy Szreffel
Dr Tadeusz Zakrzewski

II

SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I

NAUK HISTORYCZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 27 I 2014 r.

Prof. dr hab. Jerzy Dygdała (Instytut Historii PAN) przedstawił wydawnictwo źródłowe: *Lustracja województw Prus Królewskich 1765*, t. IV (indeksy: osobowy, geograficzny i rzeczowy).

(Wyd. w serii „Fontes", t. 108).

Prof. dr hab. Szczepan Wierzchosławski (Instytut Historii PAN) przedstawił wydawnictwo: *Historia Pomorza*, t. V, cz. 1 *(1918–1939): Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk*.

(Wydano w 2015 r.)

Dr Radosław Biskup (Instytut Historii i Archiwistyki UMK) przedstawił wydawnictwo: *Księga formularzowa proweniencji sambijskiej z XV w.*

(Przewidziane do druku w serii „Fontes").

Posiedzenie naukowe dnia 24 II 2014 r.

Prof. dr hab. Janusz Tandecki (Instytut Historii i Archiwistyki UMK) przedstawił do druku: *Neuere Editionen der sogenannten „Ego-Dokumente" und andere Projekte in den Editionswissenschaften*, hrsg. v. Helmut Flachenecker und Janusz Tandecki (Editionswissenschaftliches Kolloquium 2013).

(Wydano w 2015 r.).

Posiedzenie naukowe dnia 27 V 2014 r.
(wspólnie z Wydziałem III)

Prof. dr Robert Brunswig (University of Northern Colorado, USA): *Prehistoric Indian Plant Use in Colorado's Rocky Mountains, USA*.

WYDZIAŁ II

FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNY

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORII SZTUKI I KONSERWATORSTWA

Posiedzenie naukowe dnia 13 X 2014 r.

Prof. dr hab. Józef P o k l e w s k i (Wydział Sztuk Pięknych UMK): *Znaczenie dorobku naukowego Gwidona Chmarzyńskiego i przygotowanie reprintu jego monografii pt. „Toruń dawny i dzisiejszy" (1933)*.

Posiedzenie naukowe dnia 28 XI 2014 r.

Dr Bożena G r z e g o r c z y k (Wydział Sztuk Pięknych UMK): *„Mecenat artystyczny" – problem definicji w badaniach historii sztuki*.

Różnorodne formy szeroko rozumianej opieki nad sztuką, określane zazwyczaj jako „mecenat artystyczny", który to termin – w aspekcie sztuki średniowiecznej i nowożytnej – bardzo dokładnie sprecyzowała przed laty Ewa Śnieżyńska-Stolot w artykule *Pojęcie mecenatu artystycznego*, znane są już od czasów starożytnych. Jednak od momentu ukazania się pierwszych prac podejmujących problematykę korelacji między zamawiającym dzieło sztuki i jego wykonawcą możemy zaobserwować wielość terminów, którymi autorzy określali ten rodzaj działalności. Znamienne, że sam Jakub Burckhardt w wydanej po raz pierwszy w 1860 r. *Kulturze Odrodzenia we Włoszech* posłużył się słowami „protektor humanizmu", choć nie ulega wątpliwości, że termin „mecenas" był już w użyciu. Z czasem obok Burckhardowskiego sformułowania „protektor" pojawiają się inne określenia: „fundator", „zleceniodawca", „patron", mecenas", „medyceusze" i coraz częściej stosowane obecnie słowo: „sponsor".

Owa mnogość terminów legła u podstaw rozważań Śnieżyńskiej-Stolot, która postulowała, by niezależnie od zarysowujących się rozbieżności w interpretacji terminologicznej stosować pojęcie „mecenat artystyczny". Rozbieżności te dotyczą – zdaniem tej autorki – przede wszystkim motywów, którymi kierowały się osoby udzielające wsparcia artystom i zarazem promujące rozwój sztuk plastycznych. Autorka motywy te podzieliła na trzy grupy. Pierwszą z nich oznaczyła mianem motywów idealistycznych, podyktowanych wyłącznie umiłowaniem sztuki; drugą określiła jako motywy psychologiczne, wynikające z próżności lub ambicji i służące gloryfikacji własnej osoby. Trzecią zaś grupę stanowić mają motywy praktyczne, podyktowane przez pobudki religijne, polityczne, dynastyczne, gospodarcze, wreszcie – te, wynikające z obowiązków i regulujących owe obowiązki ustaleń oraz potrzeby podtrzymania pozycji społecznej.

O ile Śnieżyńska-Stolot formułowała swoją wypowiedź, opierając się głównie na publikacjach obcojęzycznych, o tyle Witold Krassowski – wprost przeciwnie,

odwołał się do przykładów literatury rodzimej. Reasumując swój wykład zaproponował, by jako substytut tych określeń stosować bardziej ścisły termin, mianowicie wyrażenie „polityka artystyczna" (wyraz „polityka" oznacza wszak m.in. działalność, która ma na celu zdobycie i utrzymanie władzy).

Pobieżny nawet przegląd prac współczesnych historyków sztuki wskazuje na pewnego rodzaju dwubiegunowość w podejściu do poruszanego problemu. Z jednej strony powstają prace, których autorzy przekonani są o wyraźnych związkach między polityką a mecenatem; drugi biegun natomiast reprezentują badacze, którzy w swoich rozważaniach dalecy są od utożsamiania obu problemów. Przykładem pierwszej postawy jest rozprawa habilitacyjna Alicji Karłowskiej-Kamzowej, *Fundacje artystyczne Ludwika I Brzeskiego. Studia nad rozwojem świadomości historycznej na Śląsku XIV–XVIII*, dalej praca niderlandzkiego badacza Brama Kempersa, *Kunst, macht en mecenaat. Het Beroep van schilder und sociale verhoudingen 1250–1600* oraz Mary Hollingsworth, autorki prac o mecenacie w szesnastowiecznej Italii (*Patronage in Renaissance Italy: From 1400 to the Early Sixteenth Century* oraz *Patronage in Sixteen Century Italy*). Stanowisko Hollingsworth jest bardzo bliskie wcześniejszym ustaleniom jej rodaka, Davida Thomsona, który w pracy *Renaissance Architecture. Critics. Patrons*. *Luxury* wskazywał, iż impuls do rozwoju architektury miejskiej Florencji stanowiły przede wszystkim wysokie aspiracje współzawodniczących w dążeniu do zdobycia władzy rodzin patrycjuszy. Zdecydowanie odmienne jest stanowisko Jeroena Bastiaana van Heerde (*Staat und Kunst, Staatliche Kunstförderung (1895–1918*), który państwowe wsparcie dla sztuki postrzegał jako instrument politycznej propagandy. Podobne poglądy w kwestii popierania sztuki przez urzędników państwowych zaprezentował również Martin Stather, omawiając politykę artystyczną w czasach panowania Wilhelma II.

WYDZIAŁ III

MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZY

Posiedzenie naukowe dnia 15 XII 2014 r.

Mgr Malwina Hyjek (Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UMK): *Czy komórki macierzyste przedłużą nam życie?*

POSIEDZENIA KOMISJI NAUK BIOLOGICZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 15 I 2014 r.

Monika Polewka (Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UMK): *Migracje zwierząt*.

Autorka na przykładzie motyli, ryb, ptaków oraz ssaków przedstawiła klasyfikację wędrówek, kierunek wędrówek oraz ich rolę w cyklu życiowym. Skupiła się głównie na wędrówkach związanych z poszukiwaniem siedlisk rozrodczych, pokarmu i miejsc zimowania.

Posiedzenie naukowe dnia 19 III 2014 r.

Dr Katarzyna Wołczuk (Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UMK): *Wpływ wybranych czynników środowiskowych na płodność mężczyzn*.

Autorka przybliżyła problem wpływu zanieczyszczenia środowiska na płodność mężczyzn. Skupiła się głównie na szkodliwym działaniu ksenoestrogenów – substancji naśladujących działanie naturalnych estrogenów na męski układ rozrodczy. Ksenoestrogeny są jednym z głównych czynników zaburzających prawidłowy rozwój narządów płciowych męskich, jak również ich funkcjonowanie w późniejszym życiu. Ekspozycja na ksenoestrogeny w okresie prenatalnym powoduje m.in. niezstąpienie jąder, cysty najądrza, obecność pozostałości przewodów Müllera, przeprogramowanie funkcji komórek Sertoliego i Leydiga, zmiany w kanalikach nasiennych. W dorosłym życiu ksenoestrogeny mogą zaburzać przebieg procesu spermatogenezy i wpływać na liczbę oraz budowę plemników.

Posiedzenie naukowe dnia 23 V 2014 r.

Marta Szargało, dr Katarzyna Wołczuk (Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UMK): *Dioksyny jako czynnik zaburzający funkcje endokrynowe organizmu*.

Autorki przedstawiły negatywne skutki działania dioksyn na organizm ludzki. Dioksyny są związkami powszechnie uważanymi za jedne z najbardziej niebezpiecznych dla organizmu ludzkiego ze względu na ich właściwości chemiczne, trwałość oraz oporność na degradację. Dostarczane są głównie drogą pokarmową, a w mniejszym stopniu absorbowane przez drogi oddechowe i skórę. W organizmie są częściowo metabolizowane i wydalane, jednak część wchłoniętych zanieczyszczeń jest odkładana w tkance tłuszczowej. Ich obecność w organizmie może zaburzać procesy związane z syntezą i działaniem hormonów endogennych produkowanych w organizmie. Dioksyny są szczególnie niebezpieczne dla płodu, ponieważ nawet chwilowe wahania hormonalne mające miejsce w rozwijającym się organizmie mogą skutkować trwałymi zmianami w budowie i funkcji wielu narządów.

Posiedzenie naukowe dnia 22 X 2014 r.

Rafał Tracz (Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UMK): *Wpływ azotanów na organizm ryb kostnoszkieletowych*.

Autor omówił wpływ związków azotowych na organizm ryb kostnoszkieletowych. Występowanie azotanów w środowisku wodnym jest szeroko rozpowszechnione. W niewielkich ilościach związki te są pożądane, ponieważ przyczyniają się do wzrostu i rozwoju organizmów. Wzrost stężenia związków azotowych (100, 200 i 400 mg/l) powoduje wiele zmian w organizmie, zwłaszcza we wczesnym okresie jego rozwoju. Hamuje wzrost zarodków i larw ryb, spowalnia resorpcję woreczka żółtkowego, a azotany w stężeniu 400 mg/l stanowią dawkę letalną.

POSIEDZENIA KOMISJI GEOGRAFICZNO-GEOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 16 I 2014 r.

Dr Piotr Hulisz (Wydział Nauk o Ziemi UMK): *Geneza, właściwości i pozycja systematyczna marszy brakicznych w strefie oddziaływania wód Bałtyku*.

Posiedzenie naukowe dnia 27 II 2014 r.

Prof. dr hab. Wojciech Wysota (Wydział Nauk o Ziemi UMK), dr hab. Paweł Molewski (Wydział Nauk o Ziemi UMK), dr Piotr Weckwerth (Wydział Nauk o Ziemi UMK), prof. dr hab. Zbigniew Zwoliński (UAM Poznań), mgr Rafał Smyk (GEOPOL, Poznań): *Cyfrowa mapa geomorfologiczna Polski – koncepcja i realizacja*.

Posiedzenie naukowe dnia 13 III 2014 r.

Mgr Rafał Maszewski (Wydział Nauk o Ziemi UMK): *Zmiany cyrkulacji atmosferycznej i ich wpływ na warunki termiczne i opadowe w Arktyce Kanadyjskiej w latach 1951–2010*.

Posiedzenie naukowe dnia 10 IV 2014 r.

Dr Tomasz Jaworski (Wydział Nauk o Ziemi UMK): *Geneza i rozwój bocznych dolin erozyjnych i denudacyjnych na wybranych przykładach zboczy dolin i rynien w strefie krajobrazu młodoglacjalnego*.

Posiedzenie naukowe dnia 15 V 2014 r.

Mgr Izabela Jamorska (Wydział Nauk o Ziemi UMK): *System krążenia wód podziemnych w obszarach wododziałowych na przykładzie rejonu Jeziora Ostrowskiego*.

Posiedzenie naukowe dnia 16 X 2014 r.

Dr hab. Tatiana Solovey (Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie): *Zróżnicowanie bagien Ukraińskiego Polesia – w świetle analiz hydrologicznych i teledetekcyjnych*.

Posiedzenie naukowe dnia 13 XI 2014 r.

Mgr inż. Agnieszka Pilarska (Wydział Nauk o Ziemi UMK): *Sytuacja zdrowotna ludności Europy i Polski i jej uwarunkowania w XIX i 1. połowie XX wieku w świetle materiałów kartograficznych*.

Posiedzenie naukowe dnia 11 XII 2014 r.

Mgr Włodzimierz Juśkiewicz (Wydział Nauk o Ziemi UMK): *Geochemiczne i sedymentologiczne zróżnicowanie osadów dennych jeziora Gopło*.

WYDZIAŁ V
TEOLOGICZNY

Posiedzenie naukowe dnia 26 II 2014 r.

Ks. prof. dr hab. Jan Perszon (Wydział Teologiczny UMK): *Bunt teologów – kryzys „Humane vitae" papieża Pawła VI (1968 r.)*.

Posiedzenie naukowe dnia 11 XII 2014 r.

Ks. prof. dr hab. Jan Perszon (Wydział Teologiczny UMK): *Raban w Kościele. III Nadzwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów nt. „Wyzwania duszpasterskie związane z rodziną w kontekście ewangelizacji"*.

WYDZIAŁ VI

MEDYCZNY

Posiedzenie naukowe dnia 17 III 2014 r.

Prof. dr hab. n. med. Tomasz Drewa (Oddział Urologii Szpitala Miejskiego w Toruniu): *Rola leczenia operacyjnego w miejscowo zaawansowanym raku gruczołu krokowego*.

Lek. med. Piotr Sawrycki (Oddział Chemioterapii Nowotworów WSzZ w Toruniu): *Chemioterapia we wczesnej fazie rozsiewu raka gruczołu krokowego*.

Posiedzenie naukowe dnia 3 X 2014 r.

Dr Michał Chudy (Szpital w Ayr, Szkocja): *Leczenie operacyjne przepukliny pachwinowej laparoskopową techniką TEP.*

Posiedzenie naukowe dnia 25 XI 2014 r.

Dr n. med. Piotr Tomczak (Wielkopolskie Centrum Onkologii): *Sekwencyjne leczenie systemowe rozsianego raka nerkowokomórkowego*.

WYDZIAŁ VII

EKONOMII I BIZNESU

Posiedzenie naukowe dnia 19 III 2014 r.

Dr Dorota Żuchowska (WSKSiM): *Kurs walutowy w niestabilnym otoczeniu – wyzwania i dylematy*.

Posiedzenie naukowe dnia 13 V 2014 r.

Prof. dr hab. Andrzej Zybertowicz (Wydział Humanistyczny UMK): *Pogoń za rentą polityczną: peryferyjna czy strukturalna patologia polskiej transformacji?*

Posiedzenie naukowe dnia 27 V 2014 r.

Prof. dr hab. Wojciech Kosiedowski (Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania UMK), prof. dr Saulius Stanaitis (Wilno), dr Maria Kola-Bezka (Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania UMK): *Przemiany na wschodnim pograniczu UE. Konwergencja czy dywergencja?*

WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
ZA ROK 2015

ZAPISKI HISTORYCZNE

Tom 80, z. 1, 2, 3, 4.

Tom 80 (Suplement): Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 2013.

ORDINES MILITARES, COLLOQUIA TORUNENSIA HISTORICA. YEARBOOK FOR THE STUDY OF THE MILITARY ORDERS, Vol. 20.

ATLAS TWIERDZY TORUŃ, z. 8: Fort IV – Żółkiewski (Fort II – Yorck), oprac. Lech Narębski i Marcin Wichrowski, pod red. Janusza Tandeckiego i Lecha Narębskiego.

FONTES

Tom 108

Lustracja województw Prus Królewskich 1765, t. 4: Indeksy, wyd. Jerzy Dygdała.

LUDZIE NAUKI I SZTUKI TORUNIA

ŁYSIAK MARIAN: Doktor medycyny i filozofii Georg Seger (1629–1678). Szkice i materiały do biografii.

MATERIAŁY Z KONFERENCJI

Spór o prawa kobiet, pod red. Ryszarda Wiśniewskiego (Colloquia Torunensia XX).

Neuere Editionen der sogenannten „Ego-Dokumente" und andere Projekte in den Editionswissenschaften, hrsg. v. Helmut Flachenecker und Janusz Tandecki (Editionswissenschaftliches Kolloquium 2013).

WYDAWNICTWA POZA SERIAMI

Historia Pomorza, t. V (1918–1939). Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk, cz. 1: Ustrój, społeczeństwo i gospodarka, pod red. Szczepana Wierzchosławskiego i Przemysława Olstowskiego.

Piśmienność pragmatyczna – edytorstwo historyczne – archiwistyka. Studia ofiarowane Profesorowi Januszowi Tandeckiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin, pod red. Romana Czai i Krzysztofa Kopińskiego.

KWIATKOWSKI KRZYSZTOF: Memoria continue historiam denotat. Grunwald/Tannenberg/Zalgiris 1410 w najnowszych badaniach.

SKIBIŃSKI FRANCISZEK: Willen van den Blocke. Niderlandzki rzeźbiarz nad Bałtykiem.

Nauka, sztuka, edukacja. 140 lat działalności Towarzystwa Naukowego w Toruniu, pod red. Aleksandry Mierzejewskiej i Magdaleny Niedzielskiej.

SPRAWOZDANIA TNT

Nr 68 (za okres 1 I 2014 – 31 XII 2014).

SPRZEDAŻ WYDAWNICTW
prowadzi

Biuro Towarzystwa Naukowego w Toruniu
ul. Wysoka 16
87-100 Toruń
tel./fax (56) 622 39 41
www.tnt.torun.pl
e-mail: tnt.biuro@wp.pl; tnt.zamowienia@wp.pl